

Van de redactie

Wederom kunnen we u een vervolgnnummer van het ledenblad van onze heemkundekring aanbieden. Het is Cronieke nr. 19 en daarmee het eerste nummer van 2010. We hebben een jaar achter de rug dat we niet licht vergeten. U mag gerust weten waarom. We begonnen 2009 met een sterk onvolledig bestuur. De secretaris-penningmeester Anja Neele was op 27 februari 2009 tijdens de jaarvergadering nog op het hoekje van de bestuurstafel aangeschoven om voor de laatste keer de notulen te schrijven. In de vacature van Anja waren er inmiddels al toezeggingen gedaan. Ze had zelf Bram Quist, die haar als secretaris wilde opvolgen al neuswijs gemaakt in de papieren. Hetzelfde gold voor Prieneke van Hoeve voor wat betreft het penningmeesterschap. Met haar had ze al samen achter de vierkante kast gezeten om haar de weg te wijzen in het nieuwe boekhoudprogramma.

Fons Vlegghels, die gevraagd was in het bestuur zitting te nemen, wilde daar wel over denken, maar wilde wel eerst op een aantal avonden de sfeer proeven hoe het er achter de bestuurstafel aan toe ging. Dat heeft hem gesmaakt. Hij heeft inmiddels een aantal bestuursvergaderingen en de najaarsledenbijeenkomst voorgezeten. Hetzelfde kunnen we melden van Pieter den Braber, die inmiddels ook 2de penningmeester is geworden. Esther van der Vlies-van Dijke vond het nu ook welletjes worden. Ze wist dat er nóg iemand bezig was om de sfeer in het bestuursgebeuren te proeven en als die ja zou zeggen, dan wilde zij uit het bestuur stappen. Ook dat is gelopen zoals het bestuur en Esther het graag zouden zien. Han Quist Fzn. heeft toegestemd en zal, mits de leden daarin toestemmen, de plaats van Esther innemen. Het bestuur is daarmee compleet.

Ik roep de leden op om het bestuur nauwlettend in de gaten te houden. Dat kunt u doen door zoveel als mogelijk is naar de ledenvergadering van dit voorjaar te komen. Het is een belangrijke vergadering waarop officiële zaken worden besproken. Het is maar een keer per jaar en na het officiële gedeelte zal u een voorstelling worden vertoond. Kaarten en veel foto's met uitleg, over de historie van Sint Philipsland. Spreek vooral met anderen af om deze bijeenkomst bij te wonen. Tijd en plaats kunt u elders in deze Cronieke vinden.

We gaan snel over om u iets over de inhoud van deze eerste Cronieke van 2010 te vertellen. Ik had het over "een bewogen jaar", dat is voor tweeërlei uitleg vatbaar. Iemand kan bewogen zijn als hij een nare tijd achter zich heeft. Maar u zult het met mij eens zijn dat iemand na een goed resultaat in zijn bedrijf ook op een bepaalde manier 'bewogen' kan zijn. Welnu, onze kring "Philippusland" heeft een jaar achter de rug dat ondanks recessie winst wist te maken. Niet alleen met een volledig bestuur, maar onze kring is ook behoorlijk gegroeid. Zelfs zo dat je daar wel een beetje 'bewogen' onder kunt zijn.

Daarnaast kunnen we melden dat de contributie vóór de jaarwisseling bijna binnen was. Dit jaar waren er nogal wat misverstanden. We kregen een nieuwe penningmeester, in plaats van de vertrouwde acceptgiro kwam nu een nota. Natuurlijk moeten de leden daar even aan wennen. Ten slotte was bij de ledenadministratie verzuimd om de nummers van de leden op uw nota te vermelden. We hebben tengevolge

daarvan nogal wat leden moeten herinneren. Er waren zelfs leden die een herinnering kregen, terwijl ze al betaald hadden. Dat is natuurlijk te gek om over te praten. We beloven u echt om dit jaar beter ons best te doen. De nota voor 2010 zal u ergens in mei of juni op een gekleurd papiertje, uiteraard met lidnummer(s), met de tweede Cronieke van dit jaar worden bezorgd. Wat zou het fijn zijn als u de contributie daarop snel zou willen overmaken!

Met enige nadruk verzoek ik u bij de overschrijving uw lidnummer(s) te vermelden. Dat bespaart ons een heleboel tijd en ook portokosten om de leden te herinneren. Mogen we op uw medewerking rekenen?

In deze Cronieke leest u een stukje. 'Van de Voorzitter'. Ik hoop dat het u boeit en dat u gehoor geeft aan zijn oproep. Verder de notulen van de ledenvergadering van 27 februari 2009, en van Bram Quist is er het jaarverslag van 2009. Verder heb ik nog twee nieuwe bestuursleden gevraagd zich nader aan u voor te stellen.

Ook vindt u in dit nummer een artikel waarin we terugblikken op een gedeelte van de Achterstraat. Ik liet mijn oog vallen op een ansichtkaart uit de periode rond 1930. Niet allemaal bewust, maar ik herinnerde mij toch dingen die me bekend voorkwamen uit onze schooltijd. We deden er verstoppertje en tikkertje en veel andere spelletjes. Als je eens een keer één cent had gekregen verzilverden we die bij Krijntje van Kriene voor een schepje zoute snippers of een paar snoepjes. Op de stoep kon je de oudjes Jan van Oeveren, Lene van Jenne en Kees van

Merijn tegen komen. Met nog een aantal andere foto's en een opsomming van de gezinnen die er voor en na 1900 woonden wil ik u dit ter lezing aanbieden.

Een artikel over een zeeslag tussen de Spaansen en de Staatsen speelde zich in 1631 vlak bij Sint Philipsland af. Spannend om te lezen is dit artikel van Will Luijks uit Nieuw-Vossemeer. Hij schrijft een boek over zijn dorp en wil daar het verhaal van de zeeslag in opnemen omdat die zo kort bij zijn geboortedorp plaatsvond. Hij maakt dat duidelijk in zijn voorwoord.

Ten slotte nog een vervolg op het kerkelijk leven in de vorige eeuw, dat zich deze keer toespitst op de Hervormde Kerk te Sint Philipsland

Aan het einde van deze inleiding doe ik wederom een beroep op aspirant schrijvers. Schrijf eens een stukje over één of enkele herinneringen van vroeger. Toen je pas naar school of naar het land ging. Het plein, de straat of de plek op het dorp waar je woonde. Wat gebeurde er wel eens in je omgeving tijdens de oorlog, tijdens de ramp. Schrijf er eens iets over op. Wat ook leuk is: Herinneringen die je nog van je grootmoeder of grootvader weet. Elk onderwerp is welkom. Misschien hebben ze wel eens iets tegen je verteld. Ze hebben soms veel armoede geleden. Eén foto heeft soms al een verhaal in zich. Wij corrigeren het, indien nodig, graag voor u.

Jan Kempeneers
Mosselkreekstraat 12
4675 BP Sint Philipsland
jkempeneers@hetnet.nl

Van de voorzitter

Reeds geruime tijd geleden heeft Esther van de Vlies aangekondigd haar bestuursfunctie te willen beëindigen. In de bestuursvergadering van 15 december 2009 is besloten dat het bestuur in de algemene leden-vergadering (in februari/maart 2010) van Esther afscheid zal nemen. Inmiddels staat in de persoon van Han Quist een opvolger klaar om de taak van Esther over te nemen. Nadat Han in september 2009 door ondergetekende werd benaderd voor een bestuursfunctie heeft hij aan de bestuursvergaderingen deelgenomen. Op 30 november 2009 heeft Han mij medegedeeld dat de sfeer hem dermate goed is bevallen dat hij graag deel van het bestuur wil uitmaken. Han is inmiddels welkom geheten en zal in de eerstkomende algemene ledenvergadering aan de aanwezige leden worden voorgesteld en als bestuurslid worden benoemd.

Algemene ledenvergadering

In de bestuursvergadering van 19 januari 2010 zal de exacte datum van de algemene ledenvergadering worden vastgesteld.

Nu al staat vast dat “de weegbrug”, liever gezegd de ontwikkelingen daaromtrent, deel uit zal maken van de agenda. Vragen zoals “wordt de weegbrug eigendom van

behandeld, door een gastspreker een lezing/presentatie wordt gehouden.

Op dit moment zijn er contacten met kandidaat-sprekers gelegd maar is het nu nog te vroeg om te vermelden wie wij op die avond zullen verwelkomen.

Voldoende argumenten derhalve om in de agenda van februari/maart 2010 ruimte te reserveren om de ALV van de eigen

momenten was het voor de stand dringen geblazen.

Voor de bestuursleden achter de tafel stond toen al min of meer vast dat hier op enigerlei wijze een vervolg aan gegeven moest worden.

Dit bracht Jan Kempeneers op het idee om een selectie te maken uit de vele honderden familiefoto's en ansichtkaarten van dorpsgezichten die hij in zijn bezit heeft en die vervolgens in een power point presentatie aan de leden te presenteren. Daarbij zullen alle getoonde foto's en ansichten door Jan van een toelichting worden voorzien.

De presentatie zal worden gehouden op donderdag 22 april van 19.30 uur tot 21.30 uur in het verenigings-gebouw Schoolstraat 3. Onder het genot van een kopje koffie zal er halverwege een korte pauze worden ingelast.

Tijdens deze pauze zal er gelegenheid zijn om een aantal fotoboeken in te zien die op verschillende tafels zullen worden neergelegd.

Gelet op de ervaringen tijdens de braderie rekenen wij op een grote opkomst.

Ik verzoek u dan ook om uw komst schriftelijk dan wel telefonisch voor 16 maart 2010 op een van onderstaande adressen door te geven.

Rest mij voor nu om u mede namens het bestuur een voorspoedig maar bovenal een gezond 2010 toe te wensen..

Fons Vlegghels

fons.vlegghels@gmail.com
tel. 0167-572936

jkempeneers@hetnet.nl
tel.0167-572996

Schoolkinderen op Koninginnedag 30 april vorig jaar tijdens de aubade bij dorpshuis de Wimpel in de Eendrachtstraat.

de Heemkundekring of kan er mogelijk sprake zijn van pacht”, “wie wordt/is überhaupt de (nieuwe) eigenaar van de weegbrug”, “wanneer start mogelijk de restauratie en door wie wordt die uitgevoerd”, “welke functie krijgt de weegbrug in de toekomst”, “wat gebeurt er met het terrein rondom de weegbrug” kunnen dan waarschijnlijk beantwoord worden. Of wordt het hele project mogelijk alsnog afgeblazen ???

Inmiddels is het min of meer de goede gewoonte dat, nadat de agenda is

Heemkundekring bij te wonen.

Zodra de datum definitief bekend is, zal hiervan zowel in de Eendrachtbode als in de Thoolse Bode een kort artikel verschijnen.

Presentatie nostalgische foto's

Wellicht kunt u zich nog herinneren dat in de stand van de Heemkundekring tijdens de jaarlijkse braderie fotoboeken konden worden ingezien.

Van de geboden gelegenheid is opvallend veel gebruik gemaakt en op sommige

Jaarverslag 2009

Op 26 februari is de jaarlijkse algemene ledenvergadering gehouden. In de algemene ledenvergadering legt het bestuur verantwoording af aan haar leden over haar activiteiten in het afgelopen jaar, in dit geval over 2008. Ook zijn er bestuursverkiezingen gehouden. Na een aantal jaren van onderbezetting kon er dit keer weer een voltallig bestuur worden gekozen. Afscheid werd genomen van Anja Neele, die zich de afgelopen jaren zeer verdienstelijk heeft gemaakt voor de vereniging in de dubbelfunctie van zowel secretaris als penningmeester.

Na de pauze werd er een interessante dia-presentatie vertoond door de stichting "Vrienden van de Travalje. In deze presentatie werden de 33 nog in Zeeland aanwezige travaljes getoond en maakten we kennis met de geschiedenis, de verschillende typen en het gebruik ervan. Ook werd er een boekje uitgereikt met veel wetenswaardigheden over de travalje.

Op 11 juli 2009 was er voor de leden gelegenheid om deel te nemen aan een excursie naar het Watersnoodmuseum te Ouwkerk. Ongeveer 25 personen hebben daarvan gebruik gemaakt.

Ook aan de jaarlijkse Braderie werd wederom meegedaan. Onze stand mocht zich als vanouds verheugen in een grote belangstelling. Met name de fotoboeken van Jan Kempeneers werden door velen met grote interesse bekeken en besproken. Op deze braderie werd door Jan de basis gelegd voor een flinke toename van het ledental.

Tot onze grote verrassing en vreugde is dit jaar het ledental enorm gestegen. Zo bestond het aantal leden in het begin van het jaar uit 375 personen en mochten we in juli het 500ste lid, mevrouw Drenth, begroeten. De Eendrachtbode heeft er een artikelje met foto aan gewijd. Eind van het jaar stond de teller op 531. Voor zo'n kleine gemeenschap als de bevolking van het eiland Sint Philipsland is een vereniging met een dergelijk aantal leden heel bijzonder te noemen.

Deze toename is vooral te danken aan de enorme inzet en het enthousiasme van Jan Kempeneers met grote steun van zijn vrouw Janny. Hun activiteiten beperken zich niet alleen tot het werven van nieuwe leden, maar omvatten ook de zorg voor het laten verschijnen en verspreiden van de Cronieke met de vele door Jan geschreven artikelen en het verzamelen en

publiceren van historisch foto- en ander historisch feitenmateriaal.

Dit jaar is de Cronieke tweemaal verschenen en wel in een geheel vernieuwde lay-out. Uit de vele ontvangen reacties blijkt dit een groot succes te zijn.

Het archief van de heemkundekring is momenteel ondergebracht in een kast in het verenigingsgebouw van de Hervormde Gemeente. In dit gebouw vergadert het bestuur zes á zeven keer per jaar. Omdat een dergelijke ruimte niet echt de aangewezen plaats is voor materiaal met historische waarde, zijn we op zoek gegaan naar een meer geschikte plaats. Deze is tot onze grote voldoening gevonden in het gemeentearchief te Tholen, waarvan wij gratis gebruik mogen maken.

De werkgroep dialecten is weer diverse keren bijeen geweest onder leiding van Esther van der Vlies.

Esther heeft te kennen gegeven dat zij in het voorjaar 2010 haar bestuurs-functie zal neerleggen. Ze blijft wel leiding geven aan de werkgroep.

Han Quist heeft inmiddels laten weten dat hij wil toetreden tot het bestuur.

Er is meegewerkt aan de Open Monumentendag en aan een aantal tentoonstellingen, te weten: de boerderijtentoonstelling, de tentoonstelling over de tweede wereldoorlog en de Open Archiefendag.

Tijdens de Open Monumentendag waren de pas gerestaureerde molen De Hoop en de Hervormde kerk te bezichtigen. In de kerk lagen historische foto's, was er een powerpoint-presentatie en werd er door verschillende organisten op het orgel gespeeld.

Op de boerderijtentoonstelling waren ondermeer voormalige en bestaande boerderijen uit Flupland en de Polder te zien.

Er is een commissie actief om de weegbrug te behouden en te restaureren. De gemeente had aanvankelijk het voornemen om de weegbrug te slopen, maar heeft hier voorlopig van afgezien na aandrang van deze commissie. Er is nu overleg gaande met de gemeente over de mogelijkheden van behoud, restauratie en exploitatie. Ook moet overeenstemming worden verkregen over een eventuele eigendomsoverdracht. Een beslissing hierover moet vóór 1 juli 2010 worden genomen. Mocht de heemkundekring de nieuwe eigenaar worden, dan is daarvoor de goedkeuring van de leden nodig.

Op 3 november is een ledenavond gehouden, waarin boswachter Dirk Fluijt een dia-presentatie vertoonde over de natuurgebieden van Tholen. Dirk vertelde met veel kennis van zaken en op boeiende wijze over het dieren- en plantenleven in onze directe omgeving.

Voorafgaande aan deze presentatie werden er enige mededelingen gedaan over de activiteiten van het bijna afgelopen jaar, stelden de nieuwe bestuursleden zich voor, vertelde Jan Kempeneers een en ander over de toename van het ledental vanaf de oprichting van de heemkundekring tot heden en praatte Bram Wisse ons bij over de stand van zaken betreffende de weegbrug.

Bram Quist, secretaris

Notulen 12^e ledenvergadering, 26 februari 2009

Opening

De vicevoorzitter opent de vergadering en heet iedereen welkom, in het bijzonder de heren Bouterse en van Haver van de Stichting Vrienden van de Travalje, de heren Fase en Geluk als afgevaardigden van heemkundekring Stad en Lande van Tholen en de heer van Driel die weer speciaal voor deze vergadering uit Hoek van Holland is gekomen.

Mededelingen van het bestuur

De vicevoorzitter blikt in het kort terug op de activiteiten van het jaar 2008 zoals die in het jaarverslag zijn beschreven en dankt een ieder voor zijn inzet en medewerking.

De weegbrugcommissie is afgelopen november nog bij elkaar geweest en hieruit is te melden dat de Provincie Zeeland er in ieder geval achter staat om de weegbrug te behouden. In een Pilotproject van de SCEZ is tevens het behoud van de haven, alsmede de weegbrug opgenomen.

Voor de cursus streekgeschiedenis die in Tholen werd gehouden was helaas geen enkele aanmelding vanuit Sint Philipsland. Voor de cursus zelf was wel grote belangstelling, zodanig dat deze voor de 2e keer wordt gehouden.

Voor 2009 staan de volgende activiteiten op het programma: Een excursie naar het Watersnoodmuseum in Ouwkerk, deelname aan de Braderie, een nazomerrit met trekpaarden in september en medio november een ledenavond.

Notulen van de vorige algemene ledenvergadering

Er zijn geen opmerkingen over de notulen, zij worden goedgekeurd en ondertekend door de vicevoorzitter en de inmiddels afgetreden secretaris.

Ingekomen stukken

Er zijn geen ingekomen stukken

Financieel verslag

Er zijn geen vragen over het financieel verslag van de penningmeester.

Verslag kascontrolecommissie

Marieke Wolse-Prozman deelt mee dat de kas in orde is bevonden. Het financieel verslag is door haar en door Ineke van Nieuwenhuijzen-Vogelaar goedgekeurd en ondertekend.

Benoeming reservelid kascontrolecommissie

Marieke Wolse treedt af en wordt bedankt voor de verrichte werkzaamheden. Ineke van Nieuwenhuijzen blijft nog een jaar lid samen met reservelid Gert Boudeling, die nu lid wordt.

Arjan Kempeneers is bereid om reservelid te worden.

Bestuursverkiezing

Aftredend en herkiesbaar zijn Bram Wisse en Esther van der Vlies - van Dijke.

Anja Neele verzoekt de leden om overeenkomstig de statuten beide bestuursleden met acclamatie te

benoemen en hier wordt mee ingestemd.

Wat betreft de overige vacatures die zijn ontstaan is er goed nieuws te melden. Er hebben zich namelijk 4 kandidaten aangemeld voor een bestuursfunctie, te weten:

Pieter den Braber, Prieneke van Hoeve, Bram Quist en Marieke Wolse-Prozman. Vanuit de vergadering is geen stemming gewenst en op verzoek van de vicevoorzitter worden deze leden eveneens bij acclamatie gekozen.

Daarnaast hebben de heren Fons Vlegghels en Han Quist aangegeven serieus na de willen denken over een bestuursfunctie. In verband hiermede vraagt Bram Wisse mandaat van de leden om deze kandidaat bestuurs-leden eventueel zonder een leden-vergadering te houden in het bestuur toe te laten treden. Hier is geen bezwaar tegen.

Tenslotte wordt afscheid genomen van Anja Neele als secretaris en penningmeester en als dank voor haar inzet ontvangt zij een bloemetje en een cadeaubon.

Rondvraag

Han Quist complimenteert het bestuur en met name Jan Kempeneers voor de schitterende uitgave van de Cronieke.

Jan Kempeneers deelt nog mede dat er binnenkort op de website een aanvulling komt op de publicatie van oude grafzerken.

Presentatie door De Stichting Vrienden van de Travalje

Na de pauze presenteren de heren Bouterse en van Haver van bovengenoemde stichting een interessante diaprojectie.

Sluiting

Na afloop van de presentatie sluit de vicevoorzitter de vergadering en dankt een ieder voor zijn inzet en aanwezigheid.

A.J. Neele-Kempeneers, notulist

Sleetje rijden op de put bij Adriaan van Dijke (Bouwlust) 1947.

Even voorstellen

Op verzoek van de redactie wil ik me graag in ons blad aan u voorstellen. Mijn naam is Han Quist, 64 jaar jong en inmiddels gepensioneerd.

In 2010 wil Mevr.

Esther van der Vlies haar bestuurtaken bij de heemkundekring neerleggen en wat meer op de achtergrond betrokken blijven. Mij is gevraagd of ik haar bestuursfunctie over wil nemen. Ik heb me na enig beraad beschikbaar gesteld omdat ik belangstelling heb voor onze Fluplandse historie en cultuur.

Ik ben getrouwd geweest met Ria Moerland, ook een geboren Fluplandse en

bij vrijwel iedereen bekend als Ria van Dingetje. Zij is in 2008 overleden. Wij hebben 2 zoons, 2 schoondochters en 5 kleinkinderen gekregen. Na ons trouwen hebben we nog enkele jaren in Zeeuws Vlaanderen gewoond. Daarna weer teruggekomen naar onze roots.

Na het overlijden van Ria probeer ik de draad weer een beetje op te pakken.

Ik ben 20 jaar werkzaam geweest in de scheepsbouw, daarna 20 jaar bij de sigarettenfabrikant Philips Morris te Bergen op Zoom en zoals gezegd in 2007 met pensioen gegaan.

Eerder heb ik gedurende 13 jaar een bestuursfunctie gehad bij de plaatse-lijke voetbalvereniging Noad'67. Op sportief gebied heb ik tot mijn 47e gevoetbald, daarna nog enige jaren getennist, tot een blessure mij noopte te stoppen. Ik ben nog

wel een fervent supporter van Noad en ga nog elke week kijken naar de prestaties van mijn zoons en kleinkinderen.

Ik knutsel graag en breng ook de nodige uurtjes door achter de computer. Verder verdiep ik me graag in documentatie over eigenlijk allerlei onderwerpen.

Na enkele vergaderingen bijgewoond te hebben, kreeg ik een positief gevoel over de inbreng en doelstellingen die er leven in het bestuur.

Ik hoop dan ook dat ik een nuttige bijdrage kan leveren als ik in de loop van dit jaar toetreed in het nieuwe bestuur. Want dat kun je eigenlijk wel zeggen met 5 nieuwe bestuursleden erbij.

Met vr. groet, Han Quist

Door de redactie is mij gevraagd me als nieuw lid van het bestuur aan de leden en lezers voor te stellen. Mijn naam is Pieter den Braber.

'Piet van Sjaan', zo is mijn naam in de volksmond. Dat is afgeleid aan de naam van mijn moeder. Als zoon van Maarten den Braber en Sjaan Nieuwelink ben ik geboren te Rotterdam.

Dat ik in de Maasstad ter wereld ben gekomen is een gevolg van de watersnoodramp van 1 februari 1953. Mijn moeder was, hoogzwanger zijnde, bij haar ouders geëvacueerd. Mijn grootouders, die na hun huwelijk te

Rotterdam een winkel zijn begonnen, waren overigens ook oud-Fluplanders. Ik ben 56 jaar, getrouwd met Gerrie van der Leden en..... we hebben drie mooie dochters.

Zodra het water weg was ging mijn moeder met mij terug naar Flupland waar mijn vader (oud sluiswachter) al bezig was mee te helpen om de dijken te dichten. Verder ben ik hier opgegroeid en in ons mooie dorp blijven wonen. Veel mensen te Sint Philipsland en Anna Jacobapolder zullen mij wel kennen vanwege mijn EHBO hobby.

Na mijn functioneel leeftijdontslag in december 2008 bij Defensie, waar ik 36 jaar heb gewerkt, eerst als rijinstructeur en later als verpleger, dacht ik het wat rustiger aan te gaan doen. Maar niets is

minder waar. Mijn hobby, het geven van EHBO, reanimatie/AED en BHV les, is nu bijna mijn dagelijkse bezigheid geworden, wat ik met erg veel plezier doe, want andere mensen helpen is mijn passie.

Nu ik in het bestuur van de heemkundekring ben aangeschoven hoop ik ook daar mijn steentje bij te kunnen dragen. Het Fluplandse dialect heeft mijn liefde. Het heeft mij altijd geïnspireerd en ik hoop dat het op ons mooie schiereiland met rondom natuurgebied nog lange tijd gesproken zal worden.

Pieter den Braber

Deze maand is het 57 jaar geleden dat zuidwest Nederland werd getroffen door de Watersnoodramp. Vanaf de Zuidoost zien we hier het materieel zo zwaar getroffen Sint Philipsland.

In Memoriam

Het vorige nummer van de Cronieke verscheen in september 2009. In de tussentijd met het uitgaan van dit nummer heeft de ledenadministratie weer meerdere aantekeningen moeten maken. Soms is er wel eens een lid die wil bedanken, ook zijn er weer nieuwe leden bijgekomen, maar we hebben ook helaas weer bij een aantal leden de notitie moeten maken dat ze zijn overleden. Niet minder dan zeven keer hebben we kennis moeten nemen dat een familie afscheid moest nemen van een hunner geliefde familieleden. Ik ben gewend om daar in ons blad iets over te vermelden.

Op 1 september 2009 bereikte ons het bericht dat ons lid Adriaan Marinus Steijn plotseling was overleden. Ik herinner me Adriaan als een ingetogen mens. Hij hield van de natuur, van de waterkant, van het waterwild. Op een plaats waar drukte gemaakt werd hield hij zich afzijdig. We zullen hem niet licht vergeten. Zijn beide ouders wist hij op 1 februari 1953 op het nippertje uit het water te redden. Hij kreeg daarvoor later een getuigschrift met speld.

Op 20 oktober 2009 overleed de heer Cornelis J.A. Schot in Tietjerk. Al woonde hij in het hoge noorden, hij had iets met Flupland en De Polder. Daarom belde hij wel eens en was sinds januari 2008 lid van onze heemkundekring. Schot was waterbouwkundige. Geboren te Tholen 15-03-1929 als zoon van Anthonij Johannes Schot en Suzanna Maas, groeide hij op in het buurtschap De Sluis in Anna Jacobapolder. Hij trouwde te Vlaardingen, met Anthonia Johanna van der Pelt.

Het was op 24 oktober 2009 toen niet alleen onze heemkundekring, maar de gehele samenleving van Sint Philipsland werd opgeschrikt door het overlijden van de 19-jarige Hielke Reitsma. Bij een poging om met enkele van zijn vrienden

zijn van de weg geraakte auto te bergen gebeurde het ongelooflijke. Hielke raakte beknelde en overleed op de plaats van het ongeval. Wij wensen zijn ouders, broers en zussen heel veel sterkte toe.

Op 27 oktober 2009 is te Nieuwegein de vrouw van ons lid Bas Overwater, Inge Agathe Overwater- de Jong overleden. Bas is te Sint Philipsland op de boerderij Bouwlust geboren als zoon van ons voormalig bestuurslid en secretaris Cornelis Overwater en Pieterella Elisabeth (Nelly) van Dijke. Bas en Inge kregen twee kinderen. Ze was pas 52 jaar. De familie woont te Nieuwegein.

Ons lid Gerrit van Herk overleed op 14 december 2009. Enige tijd daarvoor verzocht Gerrit het bestuur hem per 1 januari 2010 uit te schrijven als lid. Hij was op de hoogte met de kwaal die hij omdroeg en was er van overtuigd dat het einde van zijn aardse leven naderde. Gerrit is 69 jaar oud geworden. Zijn vrouw Aponia Helena Beurkens was hem al op 5 maart 1993 na een ernstige ziekte ontvallen.

Op 7 januari 2010 moesten we wederom afscheid nemen van een onzer leden. Het

was Sara Elisabeth (Saar) Ligtendag-van Dijke. Met veel hulp van haar kinderen kon Saar lang in haar huis aan de Wilhelminastraat blijven. Begin 2007 kon het echt niet meer. Dat vond ze zelf ook. Eind april van dat jaar kreeg ze een kamer in "De Schutse" te Sint Annaland. Ik herinner me Saar, een volle nicht van mij, als een lieve, behulpzame en dankbare vrouw. Ze mocht 85 jaar oud worden.

Het was op 21 januari 2010 toen het bericht van overlijden van ons lid Adriaan Marinus Geense ons bereikte. Hij is langdurig ziek geweest. Alleen met de hulp van zijn vrouw Gerda Geense-Gouw, die verpleegkundige en directrice van het bejaardencentrum de Rozeboom is geweest, kon hij tot zijn overlijden thuis verzorgd worden. Vooral de laatste maanden brokkelden zijn laatste krachten sterk af. Geense, die 78 jaar is geworden, was van 1960 tot 1985, eerst onderwijzer, later geruime tijd hoofd van de Christelijke school "Koningin Juliana"

Wij wensen alle families veel sterkte toe na het verlies van hun verloren familiebetrekkingen. Namens het bestuur,

Jan Kempeneers

Nog een plaatje dat ons herinnert aan 1 februari 1953. Deze maand 57 jaar geleden. Het oude Karreveld.

Mededelingen van het bestuur

De jaarrekening en het financieel overzicht van onze kring over 2009 ligt tijdens de jaarvergadering ter inzage bij de penningmeester. Naast de contributie werd over het jaar 2009 het mooie bedrag van € 364,00 aan extra giften ontvangen. Hartelijk dank voor uw extra bijdrage.

Ondanks een aantal herinneringen zijn er nog enkele leden die hun contributie over 2009 nog zijn vergeten te betalen. Om nogmaals een afzonderlijke herinnering hiervoor te sturen lijkt ons overbodig. Bij deze Cronieke zullen zij, van wie we de contributie nog niet hebben ontvangen, een nota met het banknummer aantreffen. Wij verzoeken u vriendelijk deze dan alsnog over te maken naar de penningmeester met vermelding van uw lidnummer(s) en 'contributie 2009'. U zult begrijpen dat we u graag als lid van onze Heemkundekring 'Philippuslandt' behouden.

De nota voor de contributie van 2010 zal bij de volgende Cronieke of Nieuwsbrief

in mei of juni van dit jaar worden ingesloten.

Om te onthouden!!

23 maart 2010: De Algemene Ledenvergadering in het Verenigingsgebouw Schoolstraat 3, is op dinsdag 23 maart, aanvang 19.30 uur. Na het officiële deel is er een historische dialezing over Sint Philipsland en Anna Jacobapolder door Jan Kempeneers. We verzoeken u beleefd deze belangrijke jaarvergadering te bezoeken. Zie hiervoor in dit nummer ook het artikel: "Van de Voorzitter".

22 april 2010: Thema-avond voor leden en belangstellenden op donderdag 22 april

2010. in het verenigingsgebouw Schoolstraat 3, aanvang 19.30 uur. Voor deze avond zullen we een nieuwe selectie maken, die niet eerder vertoond is. U kunt genieten van allerlei plaatjes, zoals oude en jongere trouwfoto's, familiefoto's en groepen, straatbeelden, straatfoto's en oude voertuigen. Er zullen zowel foto's van Flupland als Anna Jacobapolder worden vertoond. In de pauze kunt u tijdens een praatje genieten van koffie of thee met een versnapering. Wij willen u van harte uitnodigen voor deze avond, die dank zij uw aanwezigheid de gezelligheid kan vergroten. De plaatjes zullen worden vertoond door Jan Kempeneers. Vragen stellen is mogelijk. Uw aanwezigheid wordt zeer op prijs gesteld.

Een terugblik op de vroegere bewoners van de Achterstraat

De straatfotograaf hoefde in de eerste helft van de vorige eeuw niet veel moeite te doen om een groepje mensen op straat bijeen te krijgen. Op menig plaatje uit die tijd is dat te zien. Auto's waren er bijna nog niet in het straatbeeld, hooguit iemand met zijn negotie op de bakfiets of met hondenkar. Een wandelende man, spelende kinderen en keuvelende vrouwen werden door de fotograaf verzocht zich over de breedte van de straat te schikken voor het maken van de foto. Vrouwen in klederdracht en de kinderen met pet en op klompjes gaven de foto een apart cachet. Als de foto's eenmaal bij een van de winkeliers verkrijgbaar waren, werden ze vaak verstuurd naar familie en vrienden in de stad en naar de familieleden, die geruime tijd, soms al 40 jaar geleden de oversteek naar Noord Amerika hadden gemaakt. Soms komen we deze plaatjes nu tegen en zijn aan de achterzijde tot aan de randjes vol geschreven met de nieuwste ontwikkelingen. Soms ook nog een kruisje boven de schoorsteen waar tante Saar op dat moment woonde.

Door Jan Kempeneers

Eindrien de Kok-Gelok was de weduwe van Jan Maan de Kok. Om in haar levensonderhoud te voorzien had ze een klein winkeltje in het eerste huis aan de rechterkant op de foto. Haar winkeltje was naast de voordeur waar het blind naast het raam hangt. In het vierde huis, met de gevel naar de straat woonde Krijntje van den Bos (1876-1951). 'Krijntje van Kriene' werd ze altijd genoemd. Ook zij was winkelierster, voornamelijk in snoepgoed. Zij was een ongehuwde dochter van Johannes van den Bos en Krijntje Maan de Kok. Kinderen die één of twee cent hadden te besteden gingen die bij Krijntje verzilveren voor snoep. Het was immers vlak bij de enige school in het dorp.

De woningen die we hier in het straatbeeld zien zijn ongeveer in de

Jewan Faasse-Westbroek, Thona van Moort-Smits, Lena Faasse. Vooraan: Janna Neele-de Kok, met zoon Alewijn, daarvoor Adriaantje Maan de Kok, Jacoba Maan de Kok-Stouten en dochter Jannetje, Hendrina Christina Maan de Kok-Geluk en naast haar kleindochter Hendrina Maan de Kok.

Deze foto van de Achterstraat werd rond 1925 gemaakt. Het is duidelijk dat de man die het kiekje heeft gemaakt de personen had gevraagd vooral in de lens te kijken. Op deze foto v.l.n.r. o.a. Janna Faasse, Hendrika Mol-Radewalt, Lena Faasse, Hendrina Christina (Eindrien) Maan de Kok-Gelok. Zij draagt een haakmutsje. De volgende vrouw met het mutsje is Janna Steijn-van der Ree (ov. 1925). De man in het midden is Jan van Oeveren, daarvoor Marien Geense Levzn. De twee jongens op de voorgrond zijn Nico Mol (met hond) en Jan Fontijne. Op de achtergrond links de mutserdklamp van bakker Clarisse, waar de oven mee warm werd gestookt om het heerlijke verse brood te bakken.

periode 1840-1860 gebouwd. Aanvankelijk behoorden ze tot de eenvoudige arbeiderswoningen. Men kwam binnen in de gang met aan de voorzijde een woonkamer met twee bedsteden met daartussen een kast of spinde. Onder de slaapplekken een

ondiepe kelder met een vloer van rode plavuizen waarin de wintervoorraad aardappelen werd bewaard. In de achterste gang, die vaak wat breder was, was de toegangsdeur naar het achterkamertje met een lagere zoldering. Dit om op de achterzolder ruimte te winnen voor enkele slaapplekken. Het privaat, ook wel de plee genoemd stond buiten tegen de achtergevel. Voor water was men op de regenbak aangewezen, die in een gunstig geval in de achterste gang was, maar meestal buiten. Een zinken regenpijp langs de muur in de gang voerde het water van de voorste dakgoot naar de regenbak. Vooral in droge zomers was water een kostbaar bezit. In de voorste, of soms in de achterste gang was de losse trap naar de

zolder aanwezig. Aanvankelijk waren voor beluchting de zolders van een dakraam voorzien. Een enkeling had een kleine dakkapel. Geleidelijk aan lieten de mensen verbeteringen aanbrengen. In veel woningen kwam dat pas na WO II. De echte modernisering van de woningen kwam pas na 1953. In 1919 werd op het einde van de Achterstraat naast de laatste woning een elektriciteitscentrale gebouwd. Een coöperatieve vereniging nam het initiatief om stroom op te wekken met een dieselmotor. Door middel van een bovengrondse bedrading kreeg elke woning in het dorp een aansluiting, die voldoende was voor enkele lichtpunten per woning. De waterleiding kwam in 1925 wat een belangrijke verbetering was. De rijbaan was bestraat met kinderkopjes. Onder de ramen hadden meerdere bewoners tussen de hekjes gele ijsselsteentjes aangebracht. Dat gaf de woning een schoon aanzicht. Het tuinpad in de achtertuin werd verhard met de as van de kolenkachel en met mossel- en kreukelschelpen. Verder was bijna achter elk huis een varkenshok en een mestput aanwezig. Als iemand op de thee of koffie was geweest dan werden ze voor hun vertrek verzocht om even bie 't vèreke te

Aanvankelijk waren de woningen in de Achterweg, eender van vorm. Deze foto, die op dezelfde locatie is genomen als de vorige, laat enige inrichting van de straat zien. De rijbaan is bestraat met de zogenaamde kinderkopjes. Volgens mw. J.P. Kunst-Verwijs in haar boekje met oude ansichten is de vrouw met de muts links Johanna (Janna) Meijer Ldr. De vrouw in de deuropening rechts is Thona van Moort-Smits. Op de achtergrond gereformeerde kerk. Deze foto is in 1898 gemaakt.

Lena Geense-van Oeveren met haar kinderen. V.l.n.r. Mina, Bram, Janny, Marien, Jo en Adrie. De foto is gemaakt omstreeks 1932.

kieke. De mensen waren erg trots als deze zo lekker groeide en blank was van de gekookte kriel, gemengd met gerstemeel. Tot in de jaren dertig was er achter de woningen van de Achterstraat een open riool, dat de 'Platte Kreek' werd genoemd. Het was een erg vieze boel. Tijdens de grote werkeloosheid werd deze sloot in werkverschaffing gerioleerd. Deze werd met de kruiwagen met buitendijks zeezand van 'tussen de hoeken' dicht gereden. U moet dit maar beschouwen als een korte beschrijving over 'de goeie ouwe tijd' ter inleiding op het onderstaande verhaal.

Eerst zal ik even noemen welke gezinnen er rond 1890 tot 1920 in de panden woonden. Waar de vrouw in de deuropening staat op de ansichtkaart was toen huisnummer A 92 Daar woonde het gezin Jan van Moort (1858-1937) en zijn vrouw Thona van Moort-Smits (1856-1935) Zij trouwden op 4 juni 1886. Ze hadden twee kinderen. Cornelis, hij trouwde met Cornelia Moerland en Johanna (Jewan), die trouwde met Marinus Reinhout, "den herder" werd hij genoemd omdat hij schaapherder was geweest.

Kees Neele, die op 1 mei 1936 met Keetje Verhage trouwde, betrok enkele weken later deze woning, waar hun drie kinderen Marie, Jacob en Bram werden geboren. Tot november 1951 had deze woning huisnummer A 107. Op 1 februari 1953 werd ook dit pand onherstelbaar verwoest. Kees en Keetje Neele, die deze woning huurde van zijn oudoom Marinus Neele

uit Rotterdam, lieten na de Ramp een nieuwe woning bouwen in de Schoolstraat, nu nummer 30. Het volgende huis A 93, werd bewoond door het echtpaar Marinus Schoonaard (1842-1918) en Helena Adriana Schoonaard-Beurkens (1849-1903). Een talrijk gezin. Tien kinderen, van wie er twee heel jong zijn gestorven. Alleen Krijn Schoonaard, die met Louise Hooglander trouwde bleef te Sint Philipsland. De overige kinderen Schoonaard vertrokken naar Spaarndam.

De woning kwam in 1918 in het bezit van Levinus Hendrikus Marinus (Fien) Geense, die op 4 april 1913 trouwde met Lena van Oeveren. Eerst woonde dit echtpaar kort aan de Oostdijk, toen nog Stoothof genoemd, daarna in het huis aan de Zuiddijk onder de molen, waar in 1928 de smederij van Willem Faasse naast werd gebouwd. Van daar gingen Fien en Lena naar hun vaste stekje in de Achterstraat. Zoon Marinus, de oudste op twee na verloor op zesjarige leeftijd zijn onderbeen toen hij spelenderwijs onder de tram kwam. Aan deze woning liet Fien, die twaalf kinderen had, een ingrijpende verbouwing uitvoeren.

Dochter Adriana, geb. in 1926, stierf al toen

ze 16 maanden oud was. Zoals de andere woningen op deze plaats werd ook deze in 1953 onherstelbaar verwoest en niet meer herbouwd. Fien liet met kantoorhouder van de PTT Gerardus van der Dussen, een twee onder een kapwoning in de Schoolstraat bouwen.

De volgende woning A 94 werd bewoond door Krijntje Maan de Kok (1836-1919). Zij was sinds 1892 weduwe van Johannes van den Bos en kreeg negen kinderen. Omstreeks 1880 begon dit echtpaar een winkel op deze locatie. Aardig om te vermelden is dat dit gezin, voor ze hier hun intrek namen, in 'de brouwerij' woonde. De voormalige bierbrouwerij stond bij een zoetwaterbron op het land van de Reephoeve aan de Oudeweg. In het begin van de vorige eeuw werd hun woning in de Achterstraat opgetrokken met de gevel naar de straatzijde. Deze kreeg toen een zogenaamde Franse kap (gebroken kap). Het is duidelijk te zien op de eerste foto. Dochter Krijntje (1876-1951), die ongehuwd bleef zette de winkel van haar moeder voort nadat die in 1919 was overleden. Deze winkelierster kreeg in de volksmond de naam: 'Krijntje van Kriene'. Schoolkinderen die één cent hadden te besteden verzilverden die bij Krijntje voor snoepjes.

Naast Krijntje, op huisnummer A 95, woonde kleermaker en lijkdienaar Gerrit van der Dussen (1858-1938). Hij was getrouwd met Adriaantje Noordijk (1858-1924), dochter van Pieter Noordijk en Rozetta Salie. Ook hier treffen we weer een groot gezin aan. Tien kinderen werden uit hun huwelijk geboren. Naast de beroepen die we noemden had hij nog meerdere bijbaantjes om zijn gezin te kunnen onderhouden. Kleermaker,

Gerrit van der Dussen en zijn vrouw Adriaantje Noordijk

noemden we al. Hij leerde dat bij zijn vader Cornelis van der Dussen, De laatste zorg aan overledenen en het verzorgen van begrafenissen was ook werk dat vader eerder uitvoerde. Als er iemand gestorven was ging Gerrit in alle woningen op het dorp de dood bekend maken van de overleden persoon. Een traditie die na zijn overlijden door zijn zoon Willem tot 1956 werd voortgezet. Zijn zoon zocht een oplossing om in het steeds groter wordende dorp niet steeds weer hetzelfde verhaal te hoeven vertellen. Vanaf 1 februari 1956 werd in elke woning op het dorp een rouwkaartje op briefkaartformaat met de mededeling van de familie in de bus bezorgd. De eerste voor wie hij op deze manier het overlijden bekend maakte was Jacob Gunter. Op een uitzondering na wordt deze traditie nog steeds in stand gehouden.

Gerrit was ook klokluider en klokkenist bij de gemeente. In opdracht van de gemeente werd vanouds in veel plattelandsgemeenten besloten dat drie keer per dag de klok geluid moest worden. Dat was 's morgens om 8.00 uur, 's middags om 12.00 uur en 's avonds om 20.00 uur. Op het morgen en middaguur was het een hulpmiddel voor de arbeiders op het land om bepaald te worden bij hun schafttijd. De ambachtsheer van Stavenisse stelde het in 1645 in een resolutie aldus vast: "tot gerief van de gemeente en de arbeijders in het velt werckende, die daerdoor haeren schooftijt weten te onderscheijden". Op 21 oktober 1924 ontving Gerrit voor de functies klokluider en klokkenist eervol ontslag. Bij openbare verkopen stond hij de notaris bij als bode. Van der Dussen was ook organist in de hervormde kerk. Toen hij 40 jaar het orgel had bespeeld werd hem per 31 december 1931 de eremedaille in zilver verbonden aan de orde van Oranje Nassau opgespeld. Ten slotte weten we dat hij ook voor veel mensen tijdens de schoonmaak de vloerkleden klopte. Dicht bij de kerk had hij daarvoor een stellage ingericht. Gerrit van der Dussen overleed op 8 maart 1938. Per 5 april werd in zijn plaats Willem Karel Knulst als organist in de hervormde kerk benoemd.

De volgende woning, A 96 gaf onderdak aan het echtpaar Andries Faasse (1858-1942) en Neeltje Meijer (1856-1935). Dit echtpaar trouwde op 8 augustus 1877. Andries was postbode. Hij was een zoon van veerschipper Adriaan Faasse, de eerste postbeambte te Sint Philipsland en

Cornelia Neele. Zijn vrouw Neeltje Meijer was een dochter van korenmolenaar Cornelis Meijer en Cornelia Pieterella Mol. In dit gezin groeiden tien kinderen op. Van deze bleef alleen Elizabeth (Lies) ongehuwd. Dit gezin verhuisde voor 1898 enkele keren om zich in dat jaar volgens mijn gegevens blijvend in de Voorstraat te vestigen. Na het gezin Faasse woonde hier korte tijd schipper Johannes van Dijke. Hij was weduwnaar van Adriaantje van Dijke en woonde hier kort met zijn tweede vrouw Pieterella Hooglander en vier kinderen uit zijn eerste huwelijk, namelijk Pieter, Johannes, Kaatje en Abraham. Met zijn tweede vrouw was hij op 18 oktober 1895 getrouwd. Zij vertrokken van hier naar Voorstraat A 64. Zoon Pieter, zojuist genoemd, geboren op 20 maart 1883, kreeg aan boord op 15 maart 1905 een

getroffen door een granaatscherf. Hij overleed kort daarop aan de gevolgen. Kornelis Faasse (Kees van Jil), met zijn vrouw Johanna (Jewan) Westbroek treffen we daarna aan in deze woning. Hun kinderen waren Janna Jozina, Abraham, Gillis en Lena Margaretha. Janna stierf ongehuwd op 5 juni 1912 op 23-jarige leeftijd. Zij was naaister. Bram en Gillis waren zoals hun vader binnenvaartschipper. De jongste, Lena Margaretha, trouwde met binnenvaartschipper Adriaan Jumelet. Kornelis Faasse (1864-1942) trouwde op 28 september 1888 als zoon van Gillis Faasse en Janna Jozina van Nieuwenhuizen met Johanna Cornelia (Jewan) Westbroek (1865-1932). Zij was een dochter van Abraham Westbroek en Lena Reijngoudt. Wilde iemand het water op om voor schipper te leren, dan werd hij

Schipper Cornelis Faasse met zijn zoon Gilles.

klap van het zeil en werd ten gevolge daarvan over boord geslagen ter hoogte van Ochten. Hij werd geborgen op 4 juni 1905 te Dreumel en twee dagen later daar begraven. Ook zij woonden maar tijdelijk op dit adres. Zij trokken kort daarop in bij vader Abraham van Dijke, die sinds 12 maart 1897 weduwnaar was van Kaatje Geluk. Deze woonde in de Voorstraat, thans nummer 40.

Schipper Johannes Centzn. Faasse, getrouwd met Neeltje Westbroek en hun kinderen Abraham Leendert, Cent en Cornelis Leendert waren de volgende bewoners. Ook voor hen was het een tijdelijk adres. Zoon Cent werd op de haven van Flupland op 28 februari 1945

eerst knecht bij 'Kees van Jil'. Veel Fluplandse binnenschippers hebben de eerste beginselen voor het vak bij Kees op de 'Eben Haëzer' geleerd. Kees en de naam van zijn schip werden daarom wel 'de opstapper' genoemd.

In de volgende woning, dat is op A 97, treffen we Janna Wagemaker-Reijngoudt aan. Zij was de weduwe van Sent Wagemaker 'Jenne' werd deze vrouw altijd genoemd. De gegevens van haar en haar man laten we hier even volgen. Sent Wagemaker is geboren op 15 november 1816 als zoon van Cent Wagemaker en Jannetje Meijer. Hij is overleden 11 februari 1891. Hij trouwde in 1844 eerst met Neeltje Steenpoorte. Zij overleed drie

en een half jaar na hun huwelijk. Hij trouwde (2) met Janna Reijngoudt, geboren op 17 december 1821 als dochter van Abraham Reijngoudt en Magrieta Faasse. Zij overleed op 11 oktober 1911, 89 jaar oud. Ook hier treffen we weer een echtpaar aan waaruit tien kinderen zijn geboren. De oudste uit dit gezin trouwde met Maatje van Blooijs. De tweede, Abraham Marinus, trouwde met Adriana Wilhelmina Bolier. Van de twee kinderen die daarop volgden, Jannetje en Margaretha moesten de ouders al op de bevallige leeftijd van 13 en 12 jaar afscheid nemen. Daarop werden twee zoontjes geboren. Beiden kregen de naam Willem, maar ook deze moesten ze al heel jong, de eerste 79 dagen en de tweede 11 maanden, afstaan. Twee kinderen kunnen we nog noemen die oud mochten worden. Het zijn Willemina, die later trouwde met Pieter Quist en Lena die getrouwd was met Cornelis Wagemaker. Beide dochters werden tot het einde van hun leven herkend als men de naam: 'Wullemien van Jenne' en 'Lene van Jenne' noemde. Ten slotte moet worden genoemd dat de ouders de eerste Lena, die vier maanden werd en hun jongste kind Maria, die twaalf dagen na de geboorte stierf, naar het graf moesten brengen.

Lena Wagemaker zojuist hierboven genoemd, trouwde een naamgenoot Cornelis Wagemaker op 10 februari 1888. Hij was een zoon van Johannes Wagemaker en Aaltje de Rijke en geboren op 14 oktober 1862. Een landarbeidersgezin waarin zes kinderen zijn geboren. Johannes (1888-1966) was de oudste en bleef ongehuwd. Het tweede kind was Janna Centina (1891-1944) Zij liep mank wegens een vergroeiing aan haar been. Ook zij kwam niet tot een huwelijk. Zoon Sent (1893-1974) trouwde 26 augustus 1932 Jacoba Cornelia Schoonaard. De volgende zoon Pieter Cornelis (1896-1975) was voorman landarbeider op de Reephoeve. Hij trouwde 31 mei 1919 Margaretha Pieternella den Braber. Dochter Aaltje (1898- 1975) trouwde 18 maart 1921 Besman den Braber. Ten slotte dochter Willemina. Zij is getrouwd op 13 maart 1925 met Jacob Neele (van Leun). Hij was evenals zijn vader Cornelis Johannes, voorman landarbeider op de boerderij Broedershof. De nu genoemde woningen zijn op 1 februari 1953 in de rampnacht totaal verwoest en niet meer herbouwd. Op deze plaats werd de nieuwe Koningin Julianaschool gebouwd. Hier kruist sinds

De ravage na de Watersnoodramp van 1 februari 1953.

1953 de Korte Schoolstraat, de Achterstraat en gaat daarover in de Kerkring, twee straatnamen die voorheen niet bestonden.

De twee doorbraken in de Oude Polder die op 1 februari 1953 een ware vloedgolf op het dorp veroorzaakte heeft vooral in de Achterstraat en aan de Zuidijk het verlengde van het Karreveld, veel schade aangericht. Van de aaneensluitende rij woningen vanaf de Schooldreef werden de eerste 17 panden onherstelbaar verwoest. De overige, tot de landbouwschuur van Adriaan Verwijs, bleven staan, maar de achtergevels en de achterste daken, liepen veel schade op zodat maar enkele woningen in originele staat bleven. Ook hier werd de Achterstraat onderbroken door een

nieuwe straat. Zoals eerder al genoemd; de Korte Schoolstraat en meer zuidelijk werden de woningen van Gerrit Faasse en de woning van de hervormde diaconie afgebroken om via de nieuwe Deldensestraat de Achterstraat te kunnen bereiken. Alle overige woningen, vanaf de Korte Schoolstraat werden herbouwd en grondig gerenoveerd. Twee jaar na de Ramp van '53 had haast iedereen een woning waarvan ze voorheen niet durfden te dromen. De bedsteden in de kamer verdwenen en haast iedereen kreeg vanaf die tijd een toilet met waterspoeling binnenshuis, dat rechtstreeks op het riool kon worden aangesloten. In de vele nieuwbouw-woningen uiteraard ook een douche.

We waren bij de beschrijving van de gezinnen gebleven bij A 97 van Sent

De Achterstraat kort voor 1940. Rechts de winkel van "Kees van Krien".

De noodwinkel van Jacob Neele op de Oostdijk.

Wagemaker en Janna Reijngoudt. Voor deze kwam dus geen woning, maar een straat terug waarmee de nieuwbouwwijk 'West' van af de hervormde kerk was te bereiken. We komen nu aan het pand A 98. Als we dat in het bevolkingsregister van 1881 tot 1914 bekijken was het steeds een winkelpand. Als eerste treffen we daar de voormalige meekrapdroger Cornelis Joppe en zijn vrouw Christina de Bakker aan als winkelier. Op 8 december 1896 vertrok het echtpaar naar 's-Gravenhage. Johannes Adriaan Mol is de volgende die hier de winkel gaat exploiteren. Als zoon van landbouwer Machiel Mol en Adriaantje van Popering, boer en boerin op de Reephoeve trouwde hij op 19 februari 1897 met Maria Johanna Schoonaard. Ze hadden twee dochters, Adriaantje en Lena. Juffrouw Verhoeven, leerkracht op de openbare school lag bij hun in de kost. Dit gezin verruilde omstreeks 1903 het winkeltje in de Achterweg voor een van de arbeiderswoningen op Het Stoofje, dicht bij de boerderij het Oude Baken. Johannes werd daar boerenknecht. Hier werd het gezin nog uitgebreid met de geboorte van zoon Machiel. Op 2 februari 1907 zijn ze te Sint Philipsland uitgeschreven naar Spaarndam.

Opnieuw was er weer belangstelling om het kruidenierswinkeltje in de Achterweg voort te zetten. Alewijn van den Bos, die enkele woningen terug nog bij moeder Krijntje in huis woonde ging voortaan als vrijgezel de weegschaal in het winkeltje

op A 98 bedienen. In 1910 trouwde Alewijn, die toen 49 jaar was, met Tannetje Berkeij, weduwe van Wouter Tholenaar, geboren te Oud-Vossemeer als dochter van Dirk Berkeij en Lourina Quist. Alewijn en Tannetje hebben 16 jaar het kruidenierswinkeltje geëxploiteerd. Ze woonden daarna in het kleine witte huisje aan de Achterstraat naast de woning en winkel van Dirk Vermeij aan de Zuiddijk. Tannetje overleed in juni 1930,

70 jaar oud. Alewijn in 1950, hij bereikte de

leeftijd van 88 jaar.

Het volgende echtpaar dat hier hun geluk ging beproeven was Johannes Vermeij, een zoon van winkelier Dirk Vermeij en Janna van den Bos. Hij trouwde op 30 mei 1918 te te Krabbendijke Helena Weststrate, geboren te Krabbendijke als dochter van Marinus Weststrate en Johanna Braamse. Aanvankelijk was Johannes schipper, maar zijn vrouw wilde liever iets aan de wal. Kort voor 1920 volgden ze Allewijn van den Bos op als winkelier in de Achterstraat. Zoon Dirk is daar geboren. Toen ze in 1924 de woning van Kees Quist en Elizabeth Faasse in de Stationsstraat te koop kwam wegens hun

vertrek naar Rotterdam grepen ze deze kans aan. Johannes kon een vaste baan krijgen lijnwerker bij de R.T.M. Hij werkte ook als kraanmachinist om de wagons met suikerbieten van en op de rails te zetten die in de tramhaven Anna Jacobapolder per sleepschip vanuit Schouwen-Duiveland werden aangevoerd. Vijf jaar hadden ze de handel in de dorpswinkel bedreven toen ze deze aan Krijn Nieuwelink over deden.

Zijn zoon Cornelis Nieuwelink, (Kees van Krien) getrouwd op 19 maart 1926, met Maria Wagemaker zette de winkel kort daarop voort. Blijkbaar was de omzet in de winkel niet voldoende om er van rond te komen. In de seizoenen was Nieuwelink weger en peeschrijver aan de Oude Weg, waar de suikerbieten werden overgeslagen in de tramwagons van de R.T.M. Het huwelijk van Kees en Maria bleef kinderloos. Nieuwelink bleef met zijn vrouw in de winkel tot 1 november 1950. Hij had geen opvolger. Aan de overzijde van de Achterstraat, naast de Oud Geref. Kerk woonde Jacob Willem Verhage met zijn dochter Lena. Hij was weduwnaar van Isabella Nieuwelink, de zus van winkelier Kees Nieuwelink. Met deze nicht Lena en haar verloofde Jacob Neele was overeen gekomen dat zij de winkel later zouden voortzetten. De regelgeving om een zaak als die in de Achterstraat over te nemen was echter zo veranderd dat je zonder middenstandsdiploma geen winkel meer mocht beginnen.

Twee jonge landarbeiders, Jacob Neele Azn. en Lauwrens Kempeneers, die

De nieuwe winkel van Jacob Neele in de Achterstraat. Foto gemaakt in 1954.

verloofd was met een zus van Jacob,

Het echtpaar Marinus Quist en Dingena Faasse.

namen begin 1948 het initiatief een cursus te volgen om het middenstandsdiploma te halen. Met goed gevolg behaalden ze enkele jaren later het belangrijke document. Toen moesten ze ook hun tabaksvergunning nog binnen zien te krijgen. Wie herinnert zich niet het emaille bordje met daarop 'tabaksvergunning' boven de winkeldeur. Ook daar moest weer een cursus voor worden gevolgd. Je moest immers weten van welk hout een pijp werd gemaakt en hoe een sigaar in elkaar werd gerold. Ook daarvoor moesten ze weer een aantal lessen nemen om het diploma te kunnen halen. Het was immers nog in de tijd dat veel mannen twee of drie pakjes tabak per week in het Rizla of Mascotte vloeitje rolden.

Toen Jacob Neele op 2 maart 1950 trouwde waren de plannen al helemaal rond. Op 1 november van datzelfde jaar betrof Nieuwelink met zijn vrouw de woning van zijn zwager naast de kerk. Op hun beurt betrof het jonge echtpaar Jacob Neele en Lena Verhage het winkelpand. Ook vader Jacob Verhage maakte de overstap mee. (studiegenoot Lauw Kempeneers betrof een half jaar later een waterstokerij in Rotterdam). Neele zou de laatste eigenaar worden van deze kruidenierswinkel, die als een van de drukst beklante winkels op Flupland bekend stond. Van supermarkten hadden de winkels op Flupland nog weinig last. Wie haalde het in zijn hoofd om met de

bus naar Steenberg te gaan om bij Albert Heijn of de Gruiter de wekelijkse boodschappen te doen. Haast niemand. De winkel van Jacob Neele liep als een trein. Nog maar goed twee jaar stond het jonge echtpaar achter de toonbank in het eenvoudige nette winkeltje, dat ze nog wat extra uitstraling hadden gegeven, toen een zware noordwester-storm het Zuidwestelijk Deltagebied van Nederland teisterde. Het was bijna volle maan en tegelijk springvloed. Toen het die zaterdagavond op 31 januari laag water moest zijn, spoelde het water hier en daar de haven nog op. De kenners van de zee en de dijken hielden de nachtwacht over het eiland met haar bewoners. Er kwam die nacht zoveel water dat het ruim voor hoog water al door de coupures en over de dijk op lage plaatsen het dorp in stroomde. De nachtwakers hadden hun werk gedaan. Het hele dorp was voor die tijd op de vlucht gegaan naar de Oostdijk en een aantal naar de zolders. De dijken braken. Het aantal slachtoffers bleef beperkt tot negen.

Toen in de dijken op twee plaatsen tegelijk doorbraken ontstonden, kwam het uit beide bressen bijeen om vervolgens terug te keren naar de zuidoosthoek bij het dorp. Meer dan 40 woningen en andere gebouwen, waaronder de school werden weggemaaid. Bijna ongelofelijk dat er niet meer doden staan opgetekend op het monument bij de Hervormde kerk. Ook van de winkel en het woonhuis van Neele bleef, spreekwoordelijk gezegd, niet één steen op de andere. Evenals veel andere woningen in de Achterstraat werd het met de grond gelijk gemaakt. Alle inwoners moesten evacueren. Na zes weken konden de bewoners van de Sluisblok, het gedeelte van het dorp ten oosten van de Oostdijk, hun woning weer gaan schoonmaken. De slib van de overstroming zat overal aan en tussen. Kort daarop keerden ze terug naar hun woning. Het was hoger gelegen en de slag was daar niet zo hard aangekomen als in de oude kern van het dorp. Deze bewoners namen haast allemaal familie, ouders of iemand anders, die nog geëvacueerd was in het naburige Brabant in hun woning op. Zij moesten immers wachten op herstel of

nieuwbouw van hun verloren gegane bezittingen en woningen. Toen de bewoners terug keerden, waren er natuurlijk ook voorzieningen, zoals kruideniers, bakkers en slagers nodig.

Ook Jacob Neele pakte dat voortvarend aan. Aan de bovenberm van de Oostdijk liet hij ter hoogte van het Stooft Hof een houten noodwinkel bouwen, zodat hij zijn klanten al binnen korte tijd weer van alles kon voorzien. Voor zijn nieuwe winkel in de Achterstraat kwam ook snel een plan op de tekentafel. Om wat ruimer te bouwen kocht hij de grond waar de kleine woning van Dingeman Quist, later echtpaar Kempeneers-Fontijne stond, die toen eigendom was van Marinus Bierings, er bij. Zodoende kwam er op dezelfde plaats een ruim nieuw woon/winkelpand tot stand op de plaats waar ze eerder woonden. Ruim 30 jaar werd door het echtpaar Neele-Verhage de winkel in stand gehouden. Door de steeds oprukkende concurrentie van de grootwinkel-bedrijven, werd in navolging van veel anderen, ook Neele gedwongen zijn winkel te saneren. Toen zij kort na 1980 gebruik maakten van deze mogelijkheid waren in dit pand 100 jaar lang de kruidenierswaren over de toonbank gegaan.

De grond waarop de betrekkelijk kleine woning had gestaan naast het vorige pand

Cornelis Quist en Jacoba Kleinepier

kocht Jacob Neele er in 1953 bij om een ruimer woon/winkelpand te kunnen bouwen. Eind 19de eeuw stond deze woning bekend als A 99. Aanvankelijk woonden hier Kommer Quist en Pieternella de Groene. Tegelijk met hen ook hun zoon Marinus Quist (1831-1923), die op 15 maart 1854 trouwde met Dingena Faasse (1831-1930). Ze waren

ruim 69 jaar getrouwd toen haar man Marinus haar in 1923 ontviel. Hun kinderen waren Kommer, Cornelis, Pieter, Dingeman en Neeltje Adriaantje. Vooral van Kommer en Cornelis is er een uitgebreid nageslacht. Neeltje overleed al op 41-jarige leeftijd. Zij woonde te Dinteloord en was getrouwd met Pieter Bierings. Zoon Dingeman (1866-1947) bleef ongehuwd. Buitenechtelijk kreeg hij enkele kinderen bij de bekende baakster en werkvrouw Geertje Bakker. Dingeman bleef in dit huisje wonen tot maart 1944. Daarna woonde hier tot 1953 het gezin van Willem Kempeneers en Sara Kempeneers-Fontijne.

Voor de volgende woning A 100 gaan we opnieuw terug tot voor 1900. Al in 1881 vestigde zich hier het echtpaar Willem van den Bos en Adriana Maria van Dijke. Het echtpaar trouwde op 11 januari 1850 en kreeg zes kinderen, namelijk: Neeltje, gewettigd, (1849-1930), Cornelis Pieter (1851-1913), Willem Aarnoud (1854-1933 te Ouwkerk), Pieter Cornelis (1858-1929 te Utrecht), Aarnoud (1861-1926). In 1869 is nog een dochtertje Pieterella Willemina geboren dat slechts 4 dagen oud werd. Zij stierf op 28 juli 1869. Aarnoud is getrouwd te Sint Philipsland op 25 juli 1884 met Janna Pieterella Stoutjesdijk Zij was geboren te Sint-Maartensdijk op 26 augustus 1861 als dochter van Cornelis Stoutjesdijk en Cornelia van Oost. Janna overleed tijdens de evacuatie in het ziekenhuis te Steenberghe op 14 februari 1953. Zij was 91 jaar. Nadat het ouderpaar Willem van den Bos en Adriana van Dijke kort na elkaar, namelijk in 1901 en 1903 waren overleden bleef zoon Aarnoud en zijn vrouw Janna in de woning A 100 in de Achterweg wonen. Zij kregen negen kinderen. Dochter Pieterella en de zoons Jan en Cornelis bleven ongehuwd. Twee dochters trouwden met een schipper en de overige kinderen vestigden zich na hun huwelijk buiten Sint Philipsland.

In het pand A 101 woonde Johannes Kosten, geboren 11 mei 1850 en getrouwd op 30 juli 1873 met Maria Meijer, dochter van broodbakker Lauwrens Meijer en Metje van Nieuwenhuizen. Johannes was een zoon van schoenmaker en herbergier Abraham Kosten(se) en Maria Lemsom. Johannes was landbouwers-knecht en overleed in dit pand aan de Achterstraat op 9 januari 1900. In tegenstelling tot de andere gezinnen in de straat, die veelal kinderrijk

waren, werden bij Johannes en Maria twee kinderen geboren. Het waren Abraham (1879-1964) en Willemina Jacoba (1885-1970).

Abraham trouwde op 10 mei 1901 met Lena Johanna Luijk. Tijdelijk bleven de jonggehuwden bij moeder inwonen. Ruim twee maanden later schonk Lena het leven aan een zoontje dat ze Johannes noemden. Verdrietig genoeg overleed het kindje al op 1 september, ruim een maand oud. Dochter Willemina Kosten trouwde op 19 april 1907 met Cornelis Noorthoek. Hij was een zoon Gerard Noorthoek en Leuntje Quist. Dit echtpaar liet na hun trouwen een woning bouwen aan de Zuiddijk, waar nu 't plan Zuiderdijk is. Noorthoek verkocht deze woning al in 1915 aan zijn broer Willem, die in dat jaar met Catharina (Trijn) Guiljam trouwde. Intussen was de Prins Hendrikpolder ingedijkt en had Kees Noorthoek vergunning gekregen om in het uiterste noordwesten van deze polder een boerderijtje met woning te bouwen. Daar hebben Kees en Wullemien lang gewoond. Zoon Johannes die trouwde met Janny Uijl heeft later het landbouwbedrijfje voort gezet. Kees en Wullemien hebben toen op het dorp een woning in de Emmastraat betrokken.

De woning in de Achterstraat A 101 kwam toen beschikbaar voor het echtpaar Cornelis Quist 'Kees van Merijn' De ouders van Kees hebben we op de vorige bladzijde al genoemd. Cornelis trouwde op 24 juli 1880 met Jacoba Kleinepier, geboren te Nisse op 5 juni 1858 als dochter van Marinus Kleinepier en Klazina Braam. Zij kregen deze woning waarschijnlijk in 1907 in eigendom. Zeven kinderen van dit echtpaar zagen hier het levenslicht. Velen van ons hebben er ongetwijfeld nog een aantal van hen gekend. Het waren Marinus, 'Merien van Coba' (1880-1971), hij werd bij hun huwelijk gewettigd. Daarna werd op 4 januari 1882 de tweeling Klazina en Dingena geboren. Toen Klazina op 15 juni 1980 overleed was zij met zus Dingena (Diet) de oudste tweeling van Nederland, Dingena (1882-1982) mocht, nadat ze vele jaren als weduwe van Adriaan Marinus den Braber bij haar dochter Jacoba was verzorgd, de leeftijd van 100 jaar bereiken. Haar man was min of meer invalide en verkocht met een karretje petroleum langs de deur. Dat leverde niet voldoende op om het gezin te onderhouden. Daarom was 'Diet' dikwijls

in de weer als baakster en ook behulpzaam bij het afleggen van gestorven mensen. Na de tweeling werd Suzanna Neeltje (1884-1948) geboren. Zij trouwde Levinus den Braber, Kommer (1886-1959), hij trouwde Janna Willemina (Jans) Faasse. Machielina Pieterella (1890-1937) en Neeltje Adriaantje (1897-1979) bleven ongehuwd. Bij het noemen van de kinderen uit dit gezin werd altijd de term 'van Coba', dus Merien van Coba, Diet van Coba enz. gebruikt. Kees van Merijn is overleden op 8 november 1948, zijn vrouw Jacoba op 5 april 1949, 90 jaar oud. Een verre neef en tevens bekende homeopaat Pieter Kleinepier uit Goes was in de Tweede Wereldoorlog in dit pand geëvacueerd en hield er spreekuur. Het ouderpaar en meerdere van hun kinderen bereikten een hoge leeftijd.

Met de volgende woning A 102 krijgen we weer met een winkelpand te maken. Aanvankelijk woonde hier Johannes Cornelis van Oeveren (1825-1911) hij trouwde te Sint Philipsland op 25 mei 1853 met Catharina van Ree. Zij was geb. te Noordwijk op 14 september 1830 als dochter van schipper Leendert van Ree en Jannetje Souverein. De eerste vrouw van Van Oeveren is overleden te Sint Philipsland op 8 juni 1855. Op 6 mei 1854 kreeg ze een levenloze dochter. Daarna een zoon Leendert op 6 juni 1855, maar helaas, het kindje stierf vijf dagen na de geboorte op 11 juni. Hieruit kunnen we opmaken dat moeder Catharina twee dagen na de bevalling in het kraambed is overleden. In die tijd kwam dat regelmatig voor. Ook de kindersterfte lag tot de eeuwwisseling op een hoog niveau.

Op 14 mei 1856 vestigde zich de 24-jarige jonge dochter Jannetje Wessels (1832-1915) als dienstbode bij het winkelierechtpaar Cornelis van Blooijns en Elizabeth van Dommele in de Voorstraat. Na verloop van enige tijd kreeg deze dienstbode kennis aan de weduwnaar Johannes Cornelis van Oeveren. Op 30 december 1857 trouwde Johannes zijn zeven jaar jongere bruid. Zij was geboren te Tholen op 26 juni 1832 als dochter van Jacob Wessels en Johanna Catharina Lavent.

Na dit tweede huwelijk van Johannes van Oeveren woonden ze eerst kort op het adres A 104. Het pand werd 'de vier winden' genoemd. Het is nu Achterstaat 12. Het was breder dan de andere woningen. De voordeur gaf toegang tot de

gang die tot de achterdeur reikte. In de gang waren de toegangsdeuren naar de vier woonvertrekken, die elk door een apart gezin werden bewoond. De bewoners waren in de laatste decennia van de 19e eeuw meest jongere mensen met kleine gezinnen. Het kwam echter ook voor dat er gezinnen tussen zaten met vijf of zes kinderen. Dan was het natuurlijk woekeren met de ruimte, vooral wat betreft de slaapsteden. Als er in het dorp een ruimere woning vrij kwam wisselden de gezinnen soms al na enkele jaren. De band onder elkaar was er meestal goed. Het bakeren werd in dit pand meestal intern geregeld. Nu zouden we praten over de mantelzorg. De verstandhouding en de mededeelzaamheid was in dit pand voortreffelijk.

Dat was even een uitstapje naar 'de vier winden'. Het echtpaar Van Oeveren-Wessels kon op korte afstand van deze woning met de verschillende appartementjes een woning betrekken die nieuw gebouwd was of slechts enkele jaren daarvoor in gebruik was genomen. Vader Johannes Cornelis begon zijn loopbaan als landarbeider, werd vervolgens winkelier en later laat hij zich zelfs koopman noemen. Uit het huwelijk van Johannes en Jannetje werden tien kinderen geboren van wie er maar vijf de volwassen leeftijd bereikten. Vijf van hun kinderen stierven erg jong en op jeugdige leeftijd. Twee dochters, Johanna, zij was getrouwd met Johannes Verwijs en Janna, getrouwd met Marinus Pieter Neele, bereikten de leeftijd van resp. 45 en 31 jaar. Zoon Jacob van Oeveren, hiernaast op de foto, geboren 7 augustus 1866 overleed te Kats op 23 november 1918 aan de Spaanse griep. Hij was 52 jaar oud. Bij dit gezin dat op A 102 woonde willen we nog even wat breder stilstaan. Van zoon Jacob hebben we al genoemd dat hij in 1918 slachtoffer werd van de Spaanse griep. Hij liet zijn vrouw Neeltje Verwijs Abr.dr. en vier kinderen na, namelijk Johannes Cornelis, Abraham, Jan en Geertuida Abrahamina (Geertje). Jacob was schipper op de "Drie Gebroeders", maar had ook een woning aan de wal in het Karreveld.

Zoon Abraham J.C.zn. (1871-1961) koos evenals zijn broer Jacob voor de binnenvaart. Aanvankelijk schippersknecht, maar later werd hij schipper eigenaar van de "Wilhelmina II". Hij trouwde op 15 april 1892 met Janna Alida Faasse, geb. te Sint Philipsland op 7

augustus 1871 en overleden te Dinteloord 21 maart 1897. Zij was een dochter van Marinus Faasse en Helena Karreman. Uit dit huwelijk werden vier kinderen geboren, namelijk Jannetje Marina te Sint Philipsland en Helena Willemmina, Johannes Cornelis en Marinus Cornelis, allen te Dinteloord. Het jongste kind overleed al op 12 januari 1898 te Oud-Vossemeer, 10 maanden oud. Daaruit blijkt dat de eerste vrouw van Bram, Janna Alida Faasse, kort na de geboorte van haar vierde kind is overleden.

Abraham trouwde (2) te Terneuzen op 30 augustus 1906 met Wilhelmina Dina Gort, geboren te Wemeldinge 26 december 1881, zij is overleden te Utrecht 12 januari 1951. Zij was een dochter van Theunis Gort en Neeltje van de Velde. Uit

binnenvaartschip een behoorlijk vermogen opgebouwd. Op de plaats van het boerenhuis van de weduwe van landbouwer Jacob Mol, Janna Mol-Struijk in de Schoolstraat, liet hij een groot en voor die tijd modern woonhuis bouwen naar een ontwerp van aannemer/architect Adrianus I. Clarisse. In de Prins-Hendrikstraat liet hij een blok van zes nieuwe woningen en een winkelpand bouwen. Abraham van Oeveren is overleden te Sint Philipsland op 5 april 1961.

Nu rest ons nog zoon Jan van Oeveren (1864-1949). Hij bleef bij zijn ouders in de Achterstraat. De winkel lag hem niet. Een vrouw zoeken was voor hem blijkbaar ook niet een eerste vereiste. De baan op,

Jacob van Oeveren (1866 – 1918)

dit huwelijk zijn op diverse plaatsen zeven dochters geboren: Neeltje Johanna te Zwijndrecht 24 juni 1907, Johanna Teuna te Terneuzen op 20 oktober 1908. Cornelia Janna te Walsum (D), Janna Dina te Terneuzen. Zij is overleden te Wemeldinge op 1 maart 1912, 3 weken oud. Janna Dina, geboren te Rotterdam 1 september 1913, zij emigreerde naar Canada. Teuntje Wilhelmina te Zevenbergen, op 16 augustus 1915 en Maatje Pieterella te Bergen op Zoom 21 januari 1922. Zij is als enige te Sint Philipsland is gebleven. Zij bleef ook na haar huwelijk op 5 februari 1942 met landbouwer Abraham Verwijs, bij haar ouders in de Schoolstraat wonen en heeft er voor gezorgd tot hun overlijden. Al voor W.O.II had Van Oeveren met zijn

maar dan wel een vrij nijvere manier. Hij werd vrachtrijder, misschien beter gezegd bode op de Scheldestad Bergen op Zoom. Zijn woonplaats bevond zich nog op een geïsoleerd eilandje. Dat weerhield de jongeman niet om een bodedienst op te zetten met een kruiwagen. Door de veerman liet hij zich over het Slaak varen. Het was maar een smal riviertje aan de Fluplandse kant. Maar dan begon de tocht via een pad, een soort schapendam, over de Slikken van de Heen. Verder zal hij beslist de kortste weg hebben uitgestippeld om de stad te bereiken. Na verloop van enige tijd verwisselde hij zijn kruiwagen voor een hondenkar. Dat was voor Jan al een grote verbetering. Jan was 22 jaar oud toen het eindelijk lukte om de Slaakdam boven water te krijgen. Met

eigen oog had hij gezien dat tegenslag de waterbouwers parten speelde om het Slaak af te dammen.

Ds. Pieter van Dijke zag deze verbinding voor zijn christelijk afgescheiden gemeente als een gevaar op zijn gemeente afkomen. Het gemakkelijk bereikbare van West Brabant zag hij met lede ogen aan. Een vermenging van de jongeren in de gemeente lag immers in het verschiet. Hij waarschuwde zijn gemeente om zorgvuldigheid met de jeugd in acht te nemen. Op 3 maart 1883 overleed de

Abraham van Oeveren

stichter van de christelijk afgescheiden gemeente. Hij heeft de opening van de oeververbinding met het Roomse Brabant niet meer meegemaakt. De Slaakdam kwam in 1884 in gereed. Een spoorwegverbinding van Steenberg en via Sint-Philipsland naar de kop van Schouwen werd in 1900 een feit.

Dat was even een uitstapje waarin het einde van het isolement van Sint Philipsland ter sprake kwam. Jan van Oeveren, die als een karakteristiek figuur in Flupland werd gezien, reed nog met zijn hondenkar over de Slaakdam. De veerdienst was verleden tijd. Voor zijn bodedienst werd de hondenkar te klein. Hij schafte daarom een paard en wagen aan om zijn klanten te kunnen bevoorraden.

Naast vrachtrijder was Jan ook barbier. Op deze bladzijde zien we hem als een jonge man met sierlijke baard. Met zijn ruwe eeltige handen zeepte hij zijn klanten in voor hij ze ging scheren. Mannen die op de korte snede moesten worden geknipt of met een kuifje, Jan had daar niet de minste moeite mee. Voor model knippen kon men bij hem niet

terecht. Als hij iemand geschoren had, maakte hij de scheerkom in de straatgoot leeg. Verder slachtte hij voor mensen die daar zelf moeite mee hadden, konijnen, waterwild en pluimvee. Dat leverde hem de bijnaam "knieneslachter" op.

Zoon Jan was het vierde kind en zag hier op 16 juni 1864 het levenslicht. Het leek er in zijn werkzame leven op dat hij ongetrouwd zou blijven. Zoals al gezegd verdiende vader Van Oeveren eerst zijn boterham op de akker. Toen ze eenmaal 'de vier winden' hadden verlaten en een woning hadden die ze zelf konden indelen kwam na verloop van enige tijd de gedachte bij vader Van Oeveren op om zelf een winkeltje op te zetten. Hij sprak daarover ook met zijn vrouw. Niet zo lang, maar Jannetje had al wat ervaring opgedaan met de klanten in de winkel van Cornelis van Blooij en Betje van Dommele. In dat gezin waren zorgen over de gezondheid van de vader. In de zomer van 1860, de 24ste juni, is Cornelis van Blooij overleden.

Jan van Oeveren als barbier.

Johannes en Jannetje wilden het proberen. Jannetje was een mondige vrouw en kon goed met mensen omgaan. Een gedeelte van de woning werd bestemd voor winkelruimte. Korte tijd later klingelde de winkelbel op A 101 in de Achterweg. De tijd schreed voort. Blijdschap en droefheid wisselden elkaar snel af in het gezin. Johannes en Jannetje waren al op leeftijd gekomen toen ze werden gevraagd om de drie kinderen van zoon Bram, die plotseling weduwnaar was geworden, in

het gezin op te nemen. Geen haar op hun

Jan van Oeveren op jongere leeftijd.

hoofd dacht eraan om dat te weigeren. Ook zoon Jan stond er achter. Twee dagen voor oudejaarsdag 1900 werden de drie kinderen opgenomen van Jans broer Abraham, van wie de eerste vrouw Janna Alida Faasse kort na de geboorte van haar vierde kind was overleden. We hebben daar al iets over geschreven. Werkeloos aan de wal blijven was geen optie. Het jongste kind Marinus Cornelis was al bij zijn zus Janna te Oud-Vossemeer, maar is daar tien dagen na de geboorte ook overleden. Op oudejaarsdag 1899 werden Jannetje Marina, Helena Willemina en Johannes bij hun grootouders in de Achterstraat wakker. Geruime tijd mochten ze nog voor deze kleinkinderen zorgen. In 1911 is vader Johannes Cornelis van Oeveren in zijn woon/winkelhuis op 85-jarige leeftijd overleden. Voor zoon Jan was het duidelijk dat hij met zijn oude moeder Jannetje Wessels en de pleegkinderen van broer Bram zo niet verder kon. Hij zag te veel op zich afkomen. Niemand had het gedacht dat er bij Jan, met zijn ruig behaarde gezicht een vrouw zou passen. Maar in deze situatie.... 48 oud was hij toen hij op 11 april 1913 met de 52-jarige Thoolse vrijgezelle vrouw Maatje Bout naar het gemeentehuis ging om haar trouw te beloven. Zij was een dochter van Willem Bout en Johanna Beekman. Jan kreeg een steun naast zich voor zijn moeder en de drie kinderen van zijn broer. Niet zo lang daarna ging ook zijn moeder tobben. Haar gezondheid taande. Op 11

januari 1915 is moeder Jannetje Wessels op 82-jarige leeftijd overleden.

terug woonde zijn nicht Lena, de dochter van broer Bram, waar hij al een vader

Jan van Oeveren met zijn vrouw Maatje Bout.

Tot 27 juli 1949 woonde daar de karakteristieke figuur Jan van Oeveren. Op die datum is hij op 85-jarige leeftijd gestorven. Zijn vrouw Maatje Bout, een Thoolse, was hem tien jaar eerder al voorgedaan. Zij stierf op 3 november 1939. Jan viel in het straatbeeld op door zijn lange baard. Hij was op jongere leeftijd vrachtrijder geworden met een hondenkar, later verwisselde hij zijn hond voor een paard. Hij vervoerde zijn vracht van en naar Bergen op Zoom. Een stukje

voor was geweest. Ook langs de achterzijde kon hij naar de woning van Lena, die met Fien Geense was getrouwd. Jan had goede banden met het gezin. Hand en spandiensten werden door Lena en Fien voor oom Jan verricht. Soms ook wel door hun kinderen.

Vóór het overlijden van oom Jan van Oeveren was Fien Geense eigenaar geworden van zijn woning. De woningnood was erg groot. Dat had tot

gevolg dat er kort na het overlijden van Jan al twee jonge gezinnen hun intrek hadden genomen. In de achterkamer woonde Joos Moerland en zijn vrouw Jane Beurkens, zij woonden in het achterhuis en sliepen op de zolder. Aan de voorzijde woonden Marien Geense, de oudste zoon van Fien, die getrouwd was met Metje Reijngoudt. Zij hadden op de plaats waar eerder een van de bedsteden was een keukentje gemaakt. Hun eerste dochter Heleen, die nu getrouwd is met Rien Kempeneers, werd hier geboren. In de stormvloednacht van 1 februari 1953 werd de bebouwing van de Achterstraat voor een groot gedeelte door een muur van water die zich op de achterzijde van de woningen stortte in een keer weggevaagd. Ook de eenvoudige woning waar de twee jonge gezinnen in woonden werd zo zwaar beschadigd dat hij als verloren moest worden beschouwd.

Gelukkig werden de bewoners van deze panden al vroeg gewaarschuwd en konden de meesten veilig de Oostdijk bereiken. Anderen bleven op wankelende zolders nog enige tijd ingesloten door het water. Later liet Fien Geense op de plaats waar Jan van Oeveren woonde een nieuwe woning bouwen die nu als Achterstraat 8 bekend staat. In de vorige Cronieke hebben we geschreven dat Bastiana Maria van Eijk, de weduwe van ds. D. van Leeuwen hier heeft gewoond. Zij woonde naast de behulpzame burens Jan Verwijs en Jacoba Reijngoudt. Daarmee en met de daarop volgende woningen hopen we in een volgende Cronieke verder te gaan.

Inleiding op het verhaal: ‘De slag op ’t Slaak op 12 en 13 september 1631’

W.S.E. Luijks uit de Schoolstraat te Nieuw-Vossemeer is al ruim zes jaar bezig een kroniek te schrijven over Nieuw-Vossemeer. Hij noemt het: “De ‘Waarheid’ over Nieuw-Vossemeer”. Deze omvangrijke klus vraagt en vroeg enorm veel tijd in het aanboren van allerlei bronnen en in de verschillende archieven is hij kind aan huis. De kroniek begint in de 14^e eeuw nadat de eerste gegevens over Vosmaer bekend werden en eindigt op 31 december 1996 bij het einde van de zelfstandige gemeente Nieuw-Vossemeer. Het uiteindelijke resultaat verwacht hij over een tot twee jaar klaar te hebben en zal dan waarschijnlijk rond de 400 bladzijden A4 tekst bevatten. Dan komen er nog foto’s, een voorwoord en een index bij. Voorwaar een ‘pil’ van een boek. Hij vindt het zelf zijn ‘levenswerk’.

Door Will Luijks

Onderstaande verhaal over de Slag in ’t Slaak in 1631 staat er ook in. Eigenlijk hoort het niet thuis in de kroniek over Nieuw-Vossemeer, maar omdat die beroemde slag op een steenworp afstand van het dorp plaatsvond en de soldaten van fort Oranje en fort Maurits op het grondgebied van Nieuw-Vossemeer zo’n

indrukwekkende rol tijdens die vermaarde slag hebben gespeeld vond hij het vanzelfsprekend dat de heldenrol van Marinus Hollaer en zijn Zeeuwse kompanen er in moest.

Luijks heeft er enorm veel werk aan gehad, gezien het feit dat er eigenlijk niet zo heel veel over die vermaarde geschiedenis bekend is. De Slag in het

Slaak heeft er in zijn ogen enorm toe bijgedragen aan het einde van de 80-jarige oorlog in 1648, maar ondanks dát, is het in de loop der jaren nadien door geschiedschrijvers behoorlijk gebagatelliseerd. Zéér ten onrechte overigens, want door die fabelachtige overwinning op de Spanjaarden is de provincie Zeeland na 1631 vrij gebleven van de oorlogaspiraties van de Spaanse

bezetters. Eigenlijk is voor de provincie na dat jaar de volledige opbloei begonnen. De grote 17e eeuwse rijkdom van de provincie Zeeland nam toen een aanvang. De ‘gouden’ jaren van de 17e eeuw is wellicht aldaar begonnen? Er zaten ook wel kwalijke minpunten aan, maar dat terzijde. (Denk aan de slavenhandel)

Het normaal gedrukte heeft hij uit allerlei bronnen vernomen. Het cursief gedrukte is zijn eigen inbreng wat natuurlijk niet historisch verantwoord is, maar wél

aannemelijk kan zijn en daardoor het verhaal begrijpbaarder en overzichtelijker maakt.

Uiteindelijk is de geschiedenis van de Slag in 't Slaak op 12 september 1631 voor deze contreien van uiterst groot belang geweest en moet door de inwoners van West-Brabant en Zeeland gekoesterd worden. Hoewel ik moet zeggen dat de overwinning van Marinus Hollaer op de Spanjaarden in die tijd een zéér hoog gehalte van geluk bevatte, maar u weet

het hè: “Zonder geluk vaart niemand wel”.

Mochten er lezers zijn die in onderstaande geschiedenis zijn geïnteresseerd en nog details en toevoegingen weten die in het verhaal thuishoren, dan houdt Luijks zich aanbevolen om dat te vernemen. Zijn E-mail adres is: ansenwil.luijks@home.nl U kunt ook bellen: 06-10425090 en misschien zitten er nog storende fouten in. Ook dát wil hij graag vernemen.

‘De slag op ’t Slaak’

Verhaal over de zeeslag tussen de Spaanse troepen onder Jan van Nassau te water en de Zeeuwse marine onder Marinus Hollaer, waarvan de uitkomst in de nacht van 12 op 13 november 1631 werd beslecht.

Op 12 en 13 september 1631, op een van de hoogtepunten van de 80-jarige oorlog, vond de zeeslag plaats in 't Slaak tussen de Spaanse en Zeeuwse marine. 't Slaak was het toenmalige open water tussen het eiland **Philippuslandt** (*Sint Philipsland*) en het vasteland van Brabant. (*Heensche en Nieuw-Vosmeerse slikken*)

De Spaanse landvoogdes van de zuidelijke Nederlanden, **Isabella van Oostenrijk**, had het plan opgevat om Holland en Zeeland militair en economisch van elkaar te scheiden om o.a. de scheepstoegang naar Antwerpen via de Westerschelde, Oosterschelde en dergelijke volledig te kunnen beheersen. *Antwerpen was in die jaren onderworpen aan Spaanse overheersing.*

Het eerste doel was om vanuit de haven van Antwerpen via de wateren van Zeeland het dorp en het poldergebied van Ooltgensplaat, langs de zuidelijke oever van het Volkerak en de vestingstad Willemstad te veroveren om van daaruit alle wateren van Zeeland onder controle te krijgen en zodoende de provincies Zeeland en Holland militair strategisch van elkaar los te maken. Dit uiterst gewaagd plan van de Spaanse admiraliteit om in het hol van de leeuw door te dringen werd gesteund door het feit dat het Spaanse landleger in West-Brabant in grote getale aanwezig was. O.a. Roosendaal, Oudenbosch en Dinteloord waren door hen bezet. Bij de verovering van Willemstad kon het landleger de gigantische Spaanse oorlogsvloot vanaf de landkant buitengewoon van dienst zijn was hun gedachtegang. (14) (19)

Bovenstaand plan speelde al langer bij de generale staf van het Spaanse leger en daarom was men al maanden van te voren bezig geweest om troepen uit de regio Antwerpen te onttrekken en steunpunten te vormen in West-Brabant. Vandaar die overmeestering van bovengenoemde Brabantse plaatsen.

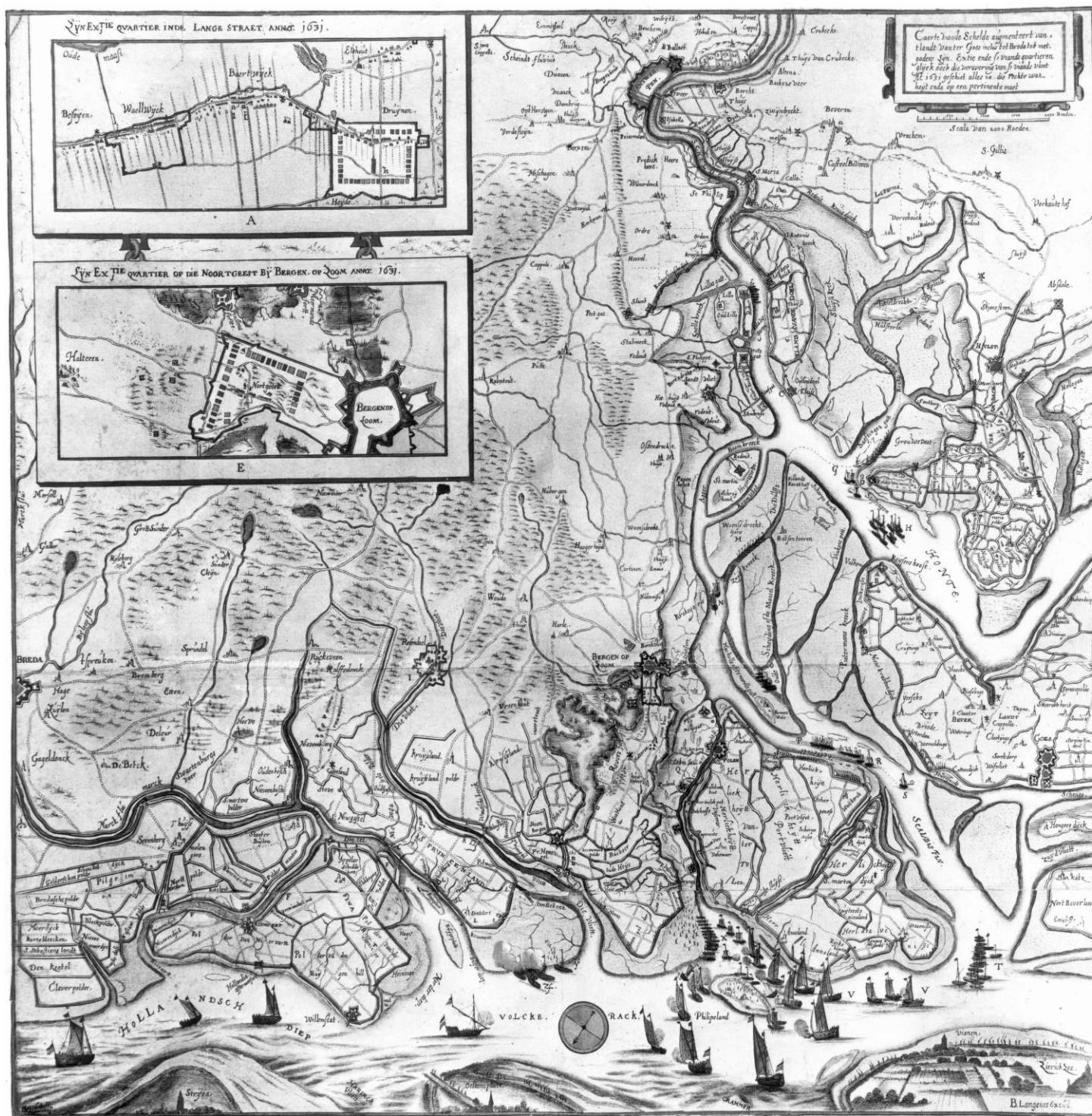
Het bezettingsleger stond onder bevel van de Spaanse generaal **Markies de Santa Cruz**, de bevelhebber van de door de Spanjaarden overmeesterde stad Breda, die ook verschillende regimenten van zijn troepenmacht richting West-Brabant had meegenomen (22)

Het was van Isabella wellicht een ‘alles of niets’ actie, want de aanvankelijke successen van o.a. de Hertog van Parma in de eerste tientallen jaren van de 80-jarige oorlog, vanaf 1568, waren reeds lang verleden tijd. De kwaliteit van het Staatse leger werd steeds beter en het Spaanse leger werd soms in een veld- of zeeslag verslagen, wat helemaal niet de bedoeling was van de nazaten van koning Philips II. Het was allemaal nog niet optimaal wat het landleger en de marine van Frederik Hendrik lieten zien, maar bij elke land- of zeeslag waren ze na 1621, na het 12-jarig bestand, steeds indringender aanwezig en steeds vaker succesvol. Waarschijnlijk zagen ze in Madrid de bui al wel hangen en gingen over tot een zodanige actie dat ze besloten om in ieder geval Zeeland van Holland los te weken om vanuit Zeeland door te kunnen stoten naar het rijke Holland om de oorlog voorgoed in hun voordeel te kunnen afronden met een alles

Isabella van Oostenrijk als regentesse van de Zuidelijke Nederlanden (1566-1633).

overwinnende zege van het Spaanse koninkrijk. In hun ogen was de buit al binnen en ze wilden er inderdaad een ‘klapstuk’ van maken. Het goud van o.a. de Inca's om de huurlingen te betalen (bijeengebracht door de conquistadores die in Zuid-Amerika ‘huis hielden’) was nog steeds deels aanwezig, hoewel dat ook steeds minder werd, gezien het feit dat de Hollandse **Piet Hein** de

Kort verbael en aenwysinge, hoe de Vlote des Konings van Hispanien, tot Antwerpen over lange Iaren toe-geseyt zijnde, met haer eerste uytvlucht by den Prin van Oran-gien verzeert is den 13. September 1638.

A. Is des Prinzen van Oran-gien quartier inde Lange-stræt, te weten, d'Infanterie tot Draynen, ende de Cavalie tot Waechwyck ende Baerdyck, gescheyde s'Vyandts Leger tot Eeckeren by Antwerpen eide daer ontrent lagh. B. Quartier van Monsieur Thieren, zynde van Sin Excell. met een Troop gesonden om t'Land van Ter Goes te bewaren. C. 't Nieuwe Fort op t'Leys ofte Ouden-Diep, alwaer Monsieur Kalenbroodt met sommig Compaignien lagh om de selve plaats te mantereeren. Tot Bergen op Zoom lagh onder-tuifchen op Jucker Monsieur Carey met eenige Troepen, om tot alle occasien, daer ontrent sich presenterende, gereet te wesen. Om die selve tijdt quam van s'Vyandts rijk Gr. hertogdom inde Polder van Namen, aldaer t'Fort D. reffens eenige Batterien opgevoerde. Sin Excell. gheadverteert zijnde, dat de Vyandt te Lande cā te Water gereet was om sijn Exploit te doen, eendeelde dat hy met de nachte sprack vloet perwes soude atteneert, brack op den selven Sep-tembris, en baroerde des selven daeghs tot Geertruydenbergh, quam s'andere daeghs s'morgens tot Bergen op Zoom ende dede s'daegs daer nae, welen den achten Septembris. Volk syt de Scheyen marcheren 12 bet quartier op de Noord-grech daer van de plant by Littra R. h. Ten 10. kende Sin Excell. Monsieur Carey met sijn Vloet nae Lillo. Des selven daegs veranderde de Vyandt van Quar-ter, marcherende tot Woffwel, ende commandeerde over de Armee den Marquis de la Santa Cruz. Den 11. gaf Sin Excell. lill an Ebersteiner met een Troop Volck in t'Land vande Klunder te par- tice liggende in t'selve Landt langs den Brabantischen kant. F. Die selve nacht daer een, veert haer

Vloet van Antwerpen de Schelde af, onder t'beleyt van Graef Jan van Nassau, voorts door het Perle-gat door het verdrucken-landt, sat in Saffingen-gat, gereet liggende om wyt te loopen, onder t'faveur vande Batterien inde Polder van Namen. Icheruiterende altemet teghen onse Oorloghs-scheyen, die daer op de Wach lagen, Littra G. H. Etereyckten onse Scheyen, loo naer het Landt van Ter Goes sich be-greven hadden, in meeninge s'Vyandts defen war secker op t'selve Landt. Den 12. December marcheerde de Marquis de Santa Cruz nae Rofendael, aldaer sijn quartier nemende, gelick by Littra I. te fien is. Op de selve tijdt quam Monsieur Balanqu Gouverneur van Breda logeren in Princelandt, by Littra K. De Troepen soo by hem hadde verdeelde by onse Kecken aldaer, Littra L. Die selve noct was het oock dat hare Vloet uytler, quam in t'geleche van sin Excell. Lager, zijnde noch by Littra M. en twielfde of bet Vyandt ware, ofte die Scheyen van Carey loo van Lillo kommen fouden naer sin Excell. daer van geachtende zijnde, oordeelde het Vyandt te wesen, ten deele uyt het geel, van deele overmure de twee Oorloghs-scheyen Littra N. (die lill hadde voer Saffingen gat te par- tice liggende). Darelck gaf Sin Excell. ordere an Monsieur Morgan, dat hy met een hebbende de Gardes, met noch een Troop uyt eke van onse Nuten geccommandeert, gheveet soude wesen om in t'Landt van Ter Tolten te marcheren. De Vyandt ondertruffen voort Bergen varende, werde begre- met het Caron van t'Zuyder-Fort. Allen kens viel het water, soo dat bykans de helfte van s'Vyandts Scheyen vast raecten by Littra O. doch worde een voer een weder vloet, behalen 18 ofte 19 die een ruyne vijende verachten moellen. De rest leyden sich op Ancker by Littra P. soo on haer Scheyen fien by O vast lagen in te wachen, als oock dat het geijde verliengen was, ghelien nae ondertruffen, als ofte Loden willen. Sin Excell. fonde terfent Monsieur Morgan an sijn Troop den het ver- drucken 12 d'et Kecken Littra Q. nae Ter Tolten, met lill den Vyandt an te raken hoort ben vinder fonde. Vorders wende die Troep met Schuyt over de Fendde geleet by Ter Tolten komende kreeg tijdinge dat de Vyandt alreede gheledt was, daerom sette men die Gardes, soo die aenwijnde hadden,

op Wagens, om te eer aende Schelde te kom, naer aldaer arriverende, yondt de Vyandt noch op ancker. Het geijde weder wassende, ende t'Vyandts Vloet by een komende, dedden haer in twee partijen de voorre gelien ten haer, als willende Landt by Littra R. daer marcheerde nae toe met eenige Comp. Monsieur Bodewels, zijnde Capiteyn vande Garde by Littra R. voor verhaelt, raecte den Admiral vast, maer met het wassen van het water vleet wordende, voor weder by de rell, ondertruffen die partij by Littra P. worden vande vloet nae het Landt gedreven, quam binnen schoots, soo dat die onse over die 40. met musqueten gequest hebben. Met dit geijde quam onse Scheyen van t'Landt van Ter Goes af, kengen voer Bergen op Zoom lill den Vyandt van fouden an te vervolgen, daer by commandeerde Sin Excell. Monsieur de seffens 1500. man uyt eke Natie, die mede t'Scheep fingen, gaf oock ordere over al de bascken op te nemen. t'Water ghevaen zijnde, fonde de Vyandt een Schip voer uyt, die selve een ofte anderhant Canon fiekende gefekt zijnde, gaf een signaal met drie-mael te klieken, daer op onse Scheyen fyll ende foylen tot Littra J. Alhier medende weder een nieuw geijde verwacht, lagen daer so lang op Ancker tot dat onse Scheyen aequamen. So haft het water wederom begon hoort te worden, begon oock het gevecht V. ondertruffen waren in alle onliggende Eylandt over al en weder op sijn wacht. Die gevecht geduyende, ontfand inde nae-nacht een milt op daer over d'et d'andert uyt het geficht raecte; die milt een weynich aenden morgen opbeklaert zijnde, vonden onse over al an Landt gedreven, principallyc by Littra X. Graef Jan van Nassau, met eenige Heeren, lilverende sich op Princelandt by Littra Y. wiede vervollet tot an t'Land by Graef Fris v'Nassau, naer echappeende. Littra Z. vijn 4. of. Schalloppen loo op de Slicken van Princelandt raecten, wieden by haer eygh. a Volk in brandt ghefteen. Aldus eyndigde desen alarm den 13. Septembris 1638.

IN 's GRAVEN-HAGHE,

By Barren Langens Boeck-verckoper, op de Groote Sale van t'Banken-hoff.

Spanjaarden in 1628 van een gigantische lading goud en zilver uit Zuid-Amerika had beroofd. De bodem van de Spaanse staatskas was in zicht. Het was dus opgeschieten geblazen.

Een Armada van 96 niet diepgaande Spaanse Chaloupen (50), Pontons (10), Pleijten (18) en nog andere platbodems zonder mast waren vanuit Antwerpen op 10 september 1631 met 4300 soldaten, 1250 bemanningsleden en tientallen officieren vertrokken. De vloot vaarde al roeiend en zeilend niet de gehele rivier de Schelde af, want dan hadden ze het fort **Lillo** en de schans **Liefkenshoek** moeten passeren die in handen waren van de

Spaanse Armada tegen te houden, maar die vaarde zoals gezegd linksaf, voorbij het fort Perlé richting de Geul van Saeftinghe.

Hollare wilde ze achterna gaan, maar ondervond zoveel tegenstand van de soldaten van fort Perlé dat hij de achtervolging staakte en de Schelde afvoer richting de Honte om te proberen de Spaanse vloot aan het eind van de Geul van Saeftinghe te ontmoeten en dat gebeurde.

De generale staf van de Staatse Geuzen wisten nog absoluut niet wat de Spanjaarden met die enorme vloot van plan waren. Ze hadden allerlei suggesties, maar het eigenlijke doel van de Spaanse plannen was hen onbekend. Aanvankelijk was het vermoeden dat de vesting Bergen op Zoom het doelwit was. Door die gedachtegang werd de vesting onmiddellijk versterkt.(20)

Aldaar aangekomen vond direct een confrontatie plaats tussen enkele oorlogsschepen van de Zeeuwse marine en de véél sterkere Spaanse Armada. Er ontstond onmiddellijk een vuurgevecht tussen de oorlogsbodems en de verwachting is dat de enkele Zeeuwse schepen in een mum van tijd naar de Scheldebodem werden geschoten. (14) Ook de beschietingen vanuit het fort St. Anna, dat aan de Honte lag vlakbij de Geul van Saeftinghe en in bezit was van de Spanjaarden, had de Zeeuwse vloot veel last. (23)

De verwachting is dat Hollaer niet zijn hele vloot in de strijd had geworpen, maar een smaldeel had vooruit gezonden en daarna beseft dat hij qua vuurkracht verre de mindere was van de Spanjaarden. De gedachtegang is ook dat hij onmiddellijk de strijd opgaf en op de vlucht sloeg met de rest van zijn vloot. Hij had nog geluk dat de Spanjaarden hem en de Zeeuwen niet achterna gingen. Deze voor hem afschuwelijke confrontatie met de Spanjaarden was voor de vice-admiraal een enorme obsessie. Zo ontzettend veel weerstand had hij totaal niet verwacht,

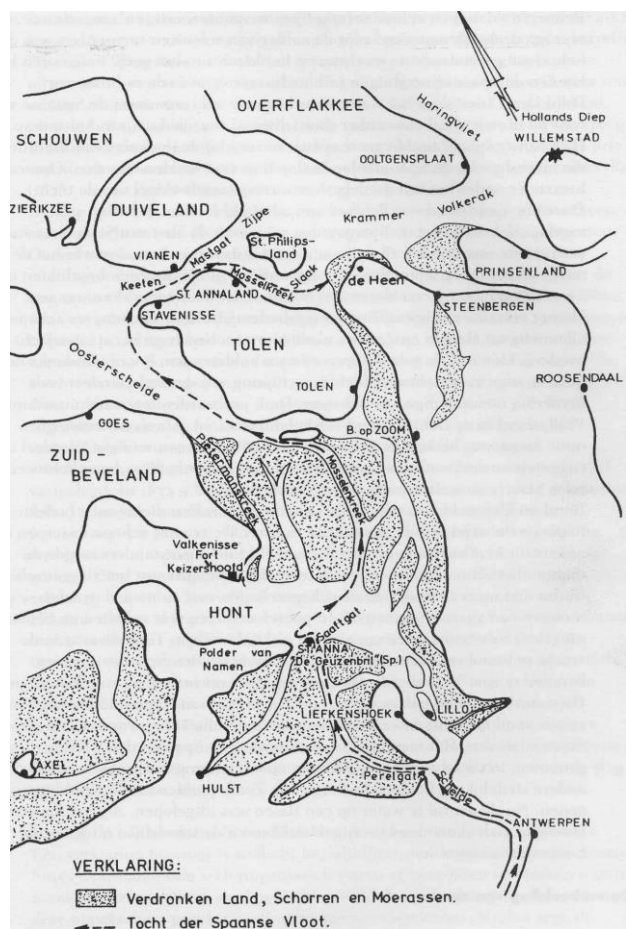
maar er zat voor hem niets anders op dan schoorvoetend de Armada te volgen, die waarschijnlijk het vuurgevecht als een intermezzo en oefening hadden ondervonden. Zij hadden andere zorgen aan hun hoofd dan het stelletje 'ongeregeld' achterna te gaan wat zich de Zeeuwse oorlogsvloot noemde.

Hoe hij de Armada is gevolgd is niet na te gaan. Via de te bevaren Mosselkreek door Zuid-Beveland (hieronder beschreven) vond hij waarschijnlijk te riskant met het oog op allerlei zandbanken en ondiepten. Uiteindelijk staken de Spanjaarden het huidige, niet ingepolderde eiland over bij hoog tij en Hollaer met zijn vloot lag kilometers achterop. Bij het dalen van het tij liep hij het risico dat de gehele Zeeuwse vloot op de slikken zou vastlopen.

Misschien nam Hollaer wel het besluit om de Honte af te varen, aan het eind van Zuid-Beveland rechtsaf te gaan door het open water tussen Walcheren en Zuid-Beveland naar het noorden en dan maar zien of de Spaanse Armada voor hem terug in beeld kwam. Door het lange oponthoud dat de Spanjaarden hadden in de Oosterschelde (zie hieronder) kwam inderdaad de Armada nadien voor Hollaer weer in zicht.

Volgens **Prof. Dr. J.M.G. Leune** moet het ook mogelijk zijn geweest dat Hollaer met zijn vloot vanaf de Honte via het **Cromvliet**, het toenmalige open water tussen Zuid-Beveland en Brabant, naar de Oosterschelde is gevaren en daarna via de Eendracht naar het noorden richting 't Slaak. (Het Cromvliet werd later **Kreekrak** genoemd) Hij kon als Staats bevelhebber probleemloos zijn weg vervolgen door genoemde Eendracht, wat voor de Spanjaarden niet mogelijk was door de aanwezigheid van die grote Staatse forten van de **Eendrachtlinie**. In feite is de route die hij dacht het traject van het huidige Schelde-Rijnkanaal. (20) Bovengenoemde route was natuurlijk de kortste verbinding tussen de Westerschelde en het Slaak, maar móesten de Spanjaarden wel naar het noorden? Misschien was Zierikzee wel hun doel? Hollaer en zijn staf moeten destijds in de Honte in een geweldige tweestrijd hebben gezeten. Absoluut niet wetend wat te doen?

Het is bijzonder frustrerend te noemen dat in geen enkel geschiedkundig geschrift zijn uiteindelijke route is beschreven. Ik heb er nu drie gesuggereerd, maar welke is de juiste?

Staatse Geuzen.

Men zeilde tussen het eiland **Doel** aan de ene kant en het Spaanse fort **Perlé** (de Perel) aan de andere kant bij waarschijnlijk hoog water door een geul van het verdronken land van **Grouwe** (het tegenwoordige **Verdronken Land van Saeftinghe**) naar de **Geul van Saeftinghe** en dan verder noordwaarts naar **De Honte**. (Westerschelde) (19)

De Zeeuwse vloot, onder leiding van vice-admiraal **Marinus Hollare**, lag voor anker bij het fort Lillo om te proberen de

En tóch, moet volgens een kaart uit 1631, de aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid zijn geweest dat Hollaer met zijn vloot de Honte is afgevoerd en door het open water tussen Walcheren en Zuid-Beveland naar het noorden is gegaan. Deze kaart geeft mij de enige zekerheid dat het als zodanig gebeurd kan zijn? Hoewel?

Nu weer terug naar de Honte.

De eerste ronde was dus voor de Spanjaarden, maar het was een Pyrrusoverwinning die de Spanjaarden nog meer zelfvertrouwen gaf en hen de indruk gaven onoverwinnelijk te zijn. Dit was een faliekante zelfoverschatting die helaas voor hen totaal anders zou aflopen. De Spaanse vloot vaarde, zoals gezegd, bij hoog tij verder door een bevaarbare kreek van Zuid-Beveland welk enorm gebied nog totaal niet ingepolderd was op

enkele hoger gelegen gebieden na. O.a. **Reimerswaal** en **Rilland**. De kreek die bij vloed bevaarbaar was heette **De Dult**, welke in de volksmond **Mosselkreek** werd genoemd. (22)

Bij de **Schelde-Flu** (Oosterschelde) aangekomen wilde men niet door de Eendracht varen om de forten van de Eendrachtlinie te vermijden, maar zeilde men met een wijde boog om het eiland Tholen heen naar het noordoosten richting Willemstad. (21)

Aan het eind van de Mosselkreek, die als een delta in de Oosterschelde overging was op dat moment het getij weer afgaand en liepen 20 Spaanse schepen aan de grond. (19) (14) (23)

Dit was de eerste tegenslag voor de Spaanse bevelvoerders.

De hoofdmacht van de Armada zeilde echter langzaam verder met de intentie dat zodra de vastgelopen schepen vlot waren

zich spoedig bij de hoofdmacht zouden voegen.

Er bestaan verschillende lezingen over bovenstaande. De ene lezing vertelt het genoemde, de andere lezing vertelt dat Aytona met de rest van zijn vloot voor anker ging en wachtte op de vloed om gezamenlijk verder te varen. (23)

De vastgelopen schepen waren waarschijnlijk zichtbaar vanuit Bergen op Zoom (Het was van daaruit slechts een aantal kilometers verwijderd) en in allerijl werden de nog bij de hand zijnde oorlogsschepen in de haven voor vertrek klaargemaakt. Er werden 1500 soldaten, die in Bergen op Zoom gelegerd waren, verordonneerd om de vastgelopen Spaanse schepen te gaan enteren en in beslag te nemen o.l.v. commandant **Kolonel Mayson** met verschillende andere officieren en 14 kapiteins. Ook het zwaarbewapende dienstjacht van Frederik Hendrik lag in de haven van Bergen op Zoom. Het zou ook bij de actie betrokken worden. (23)

Ze hadden echter alle pech van de wereld, want eer alles in gereedheid was gebracht en uitgevaren naar die enkele kilometers verwijderde onheilsplek waren de Spaanse schepen reeds vlot en onderweg naar de hoofdmacht. (22)

Of de Bergse schepen hen achterna gegaan zijn om zich nadien teervoegen bij de Zeeuwse vloot is niet bekend. Uiteindelijk wist ook kolonel Mayson niet waar zich Hollaer met zijn vloot bevond. Waarschijnlijk zijn ze teruggevoerd omdat ze voorbestemd waren om Bergen op Zoom bij een eventuele aanval te kunnen verdedigen. Volgens een andere lezing zijn er tóch een aantal doorgevoerd om zich nadien teervoegen bij de vloot van Hollaer. (23)

(Niets, maar dan ook helemaal niets is met zekerheid te vertellen)

De gehele Spaanse actie stond onder supervisie van **Graaf Jan van Nassau-Siegen**, een neef van **Frederik Hendrik**, die na het 12-jarig bestand in 1621 de kant van Spanje had gekozen! (Over overlopers gesproken?) (14) (19)

Hoewel de intentie tot oorlogvoering veel minder emotioneel was dan in de laatste eeuwen. In die jaren waren vaak geld, macht, aanzien, maar vooral geloof de drijfveren om ergens partij voor te kiezen. Niet de belangen van het eigen volk of het verdedigen van een territorium stonden bij de soms barbaarse leiders in hoog aanzien. De 80-jarige oorlog was een

regelrechte Godsdienstoorlog. Welk geloof men aanhing was altijd het criterium voor de scheiding der geesten, althans bij de leiders. Bij de huurlingen in de verschillende legers was dat totaal niet van toepassing, die dienden uiteindelijk toch alleen maar als 'kanonnenvlees'. Hun geloof was helemaal niet ter zake doende.

De schepen waren uitgerust met geschut dat alleen naar voren kon schieten. Dat laatste vond Admiraal **Markies van Aytona** uit financieel oogpunt wellicht voldoende om een eventuele Staatse vloot vernietigend te kunnen verslaan, maar zeker ook de vesting Willemstad. (14) Uiteindelijk was de gedachtegang van Aytona helemaal niet zo gek. Bij de belegering van Willemstad moesten de schepen persé in de lengterichting gaan liggen om te vuren. Bij een dwarsligging was de kans dat ze geraakt zouden worden door het geschut van de vesting vele malen groter. Achteraf gezien was het alleen naar voren kunnen schieten van hun geschut de uiteindelijke teloorgang van vrijwel hun gehele vloot en dat niet alleen. Naar later bleek waren de

Francisco de Moncada als Markies van Aytona (1586-1635).

Zeeuwse bemanning en soldaten véél stressbestendiger dan de Spanjaarden. Bij de minste of geringste tegenslag vielen de Spanjaarden onmiddellijk in absolute paniek en gingen daardoor hun ondergang tegemoet. Waarschijnlijk was de gehardheid van de Zeeuwse soldaten, die ver in de minderheid waren, de belangrijkste reden van de uiteindelijke overwinning?

De zeilschepen waren buitengewoon wendbaar, maar er was één ding dat de Spanjaarden niet in de hand hadden. Bij een zeeslag moest er wind staan. Het moest zo veel en zo hard mogelijk waaien, daar waren de schepen op gemaakt en de bemanning op getraind. Daardoor vond men zichzelf onoverwinnelijk.

Niet alleen was de wendbaarheid van de Spaanse schepen van groot belang bij een slag, ook bij een eventuele vlucht was de snelheid van de Spaanse schepen ten opzichte van de Zeeuwse vloot doorslaggevend.

Vanuit Zierikzee was de Staatse vloot al weken van tevoren richting fort Lillo vertrokken die vele malen kleiner was dan de Spaanse Armada. Qua bemanning en soldaten ongeveer een kwart. Men wist dat de Spanjaarden iets van plan waren, maar men had geen enkel idee wát. Het was de Zeeuwse admiraliteit bekend dat vlakbij Antwerpen, een enorme vloot in aanbouw was met de bedoeling iets tegen de Zeven Provinciën te gaan ondernemen, maar voor wat en met welk doel die actie was verkeerde men in het ongewisse. (19)

Marinus Hollaré

De Staatse vloot bestond uiteindelijk uit ongeveer 50 boten en sloepen, die vanuit alle hoeken van het Zeeuwse de Zeeuwse vloot kwamen versterken. De vloot stond onder leiding van vice-admiraal **Marinus Hollaré van Valckenisse**. (1575-1637) Zijn titel was evenals **Philips van Dorp: Commandeur op de kust van Vlaanderen**. Hollaré leidde de expeditie vanaf zijn persoonlijk admiraalschip; **Sampson**. (14) Het beroemde verhaal van David en Goliath zou ook hier gaan plaats vinden. Hoe en op welke manier Hollaré de Spanjaarden achterna is gegaan is niet na

te gaan, (zoals al eerder gezegd) maar het is volgens de annalen duidelijk dat de twee vloeten elkaar op de Keete, de latere Keten vlakbij Stavenisse, elkaar in het vizier kregen. (21) Het is duidelijk dat de inwoners van Zierikzee opgelucht hebben adem gehaald toen ze bemerkten dat de Armada niet hun kant opkwam, zoals aanvankelijk werd verondersteld, maar de andere kant opvaarde, richting het oosten. (23)

Hollaré was in de buurt van de Keete echter wél zo verstandig om niet onmiddellijk de confrontatie met de Spanjaarden aan te gaan. Hij wist dat hij militair gezien verre de mindere was van de uitstekend geoutilleerde Spaanse marine, maar hij voelde waarschijnlijk instinctief aan dat de Spanjaarden niet op hun gemak waren. Het feit dat de Spaanse vloot de richting nam naar het Slaak moet hem op die gedachte hebben gebracht. De richting naar Willemstad was via het Zijpe vele malen korter en daarom voorvoelde hij lichte paniek bij de Spaanse admiraliteit. Dat gaf hem de kracht om op een 'hautaine', maar dominante manier de Armada op redelijk veilige afstand te volgen door het later genoemde Mastgat en Krabbenkreek, richting 't Slaak.

Voor aler de Spaanse vloot de Keete opvaarde moest de vloot wéér voor anker, omdat de Spaanse bevelhebber de vaarstromen bij eb niet vertrouwde en men genoodzaakt was enkele uren te wachten voor het tij gekeerd was. Bevelhebber Markies van Aytona met zijn Zeeuwse raadgever en kenner van de Zeeuwse wateren, **Jacob Janszn. Boey**, hadden het oponthoud in de Oosterschelde nog in gedachten en besloten het zekere voor het onzekere te nemen en het opgaande tij af te wachten. (19) (21)

Frederik Hendrik, zoon van Willem van Oranje.
1584 - 1647

De aanwezigheid van de voor anker liggende gigantische Spaanse vloot in de directe nabijheid van het dorp Stavenisse moet bij de bewoners van het dorp enorme paniek veroorzaakt hebben is de hypothese.

Achteraf was de paniek van de bewoners van het dorp Stavenisse geheel ten onrechte. De admiraliteit van de Spaanse vloot had geen enkele interesse in het toenmalige 'onooglijke' dorp Stavenisse, maar het is voor te stellen dat die toenmalige bevolking helemaal van de 'kaart' was bij de aanblik van zoveel militair vertoon.

Wellicht zullen er in de Keten en het latere Mastgat wel enige schermutselingen hebben plaatsgevonden tussen de Spaanse en Zeeuwse marine, maar waren waarschijnlijk van dien aard dat de Spanjaarden zich redelijk veilig waande en wel zodanig dat op de avond en nacht van de 11^e en 12^e september 1631 uitbundig werd gekeest op de Spaanse Chaloupen, Pontons en Pleijten. Wellicht gelegen aan het feit dat de 20 achtergebleven schepen uit de Oosterschelde zich weer bij de hoofdmacht hadden gevoegd? Voor de Spaanse huurlingen zou dat trouwens

voor velen van hen het laatste feest worden, want op de 12^e en 13^e september brak voor hen de hel los en zouden minimaal 1500 van die feestvierders de strijd niet overleven. (22)

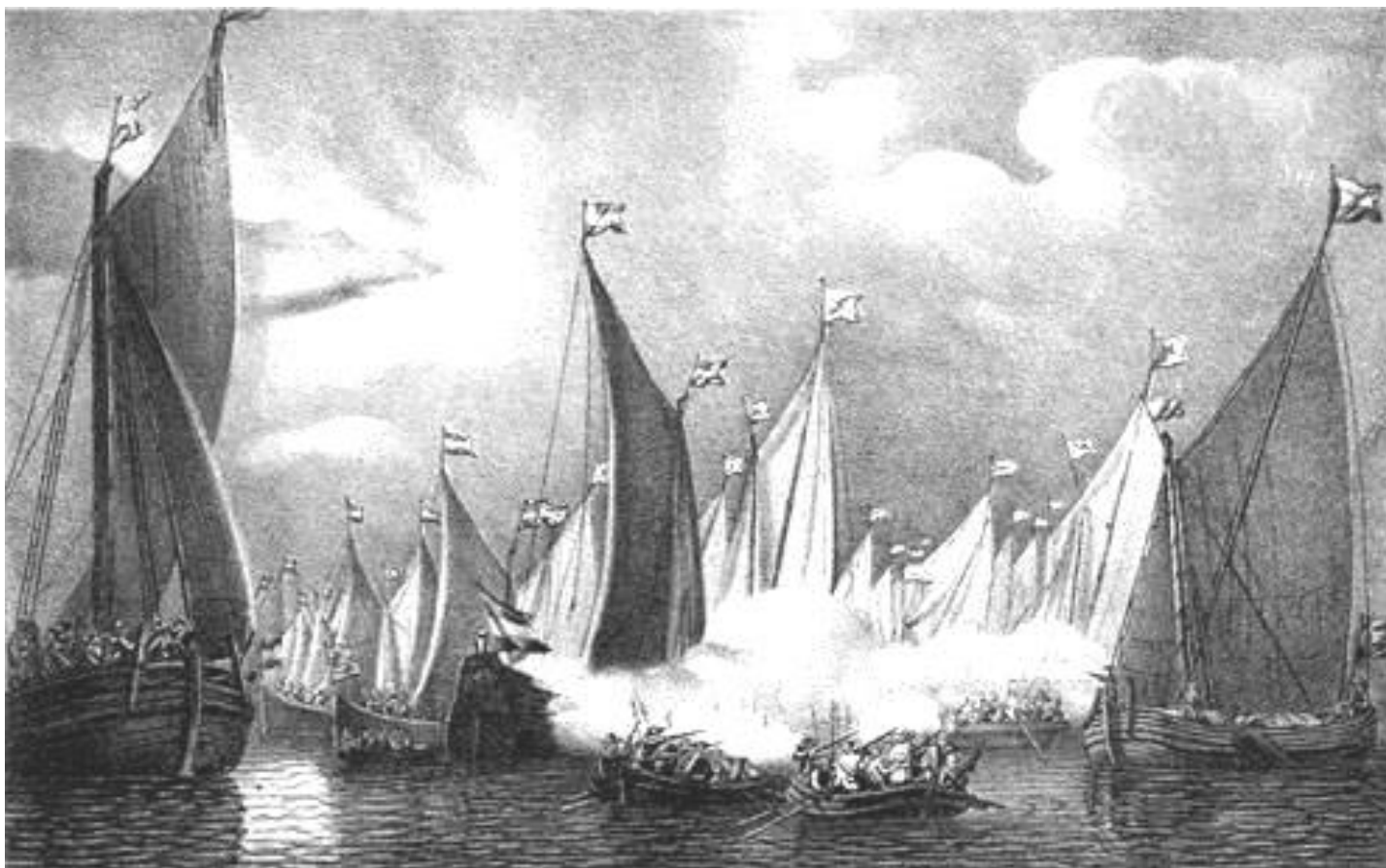
Voor al in de mistige nacht van de 13e september heeft de grootste 'slachting' onder de Spaanse opvarenden plaats gevonden. In die genoemde nacht heeft Hollare zijn waarschijnlijk grootste overwinning uit zijn carrière geboekt?

en zeilers waren lang niet zo behendig in het ontwijken van de Zeeuwse ondiepten dan hun Zeeuwse tegenstanders.

Daarom is volgens genoemde geschiedschrijver door de Spaanse admiraliteit de richting van Het Slaak gekozen om verder via de Dintel naar de haven van Dinteloord te kunnen uitwijken. Uiteindelijk een soort vlucht. De onmacht van de Spaanse stuurlieden werd daardoor duidelijk aangetoond, ondanks hun aanvankelijke branie en

onwaarschijnlijk geachte wonder ging inderdaad werkelijkheid worden.

In 't Slaak aangekomen rook Hollare zijn kans op de morgen van de 12^e september 1631, omdat het totaal niet verwachte gebeurde: Het werd die dag bladstil, geen zuchtje wind was aanwezig. De zee was spiegelglad. Daardoor waren die Spaanse schepen niet meer wendbaar, vielen stil en werden een prooi van de Zeeuwse vrijbuiters die de aanval pardoes langs de

Treffen in het Slaak.

O.a. de bewoners van het dorp Sint-Annaland waren er indertijd getuige van wat een enorme lawaai de Spanjaarden tijdens dat feest produceerden. Met Fluyten, Schalmeyen, Trompetten, Trommels, gezang en waarschijnlijk gepaard gaande met enorm veel alcoholische versnaperingen lieten de Spanjaarden zien en horen blij te zijn met de terugkomst van hun kameraden, maar vooral ook overtuigd te zijn van hun macht en kracht. (22)

Over deze 'macht en kracht' zet een andere geschiedschrijver weer grote vraagtekens. De Spaanse Armada had wel een veel grotere vuurkracht dan de Zeeuwse vloot, maar de Spaanse roeiers

bravoure.

Moet je nagaan; De Spaanse admiraliteit raakte in de buurt van Sint-Annaland, ondanks hun overmacht toen al in paniek bij het naderen van 15 Zeeuwse oorlogsschepen, 16 sloepen en inderdaad 6 oorlogsschepen uit de haven van Bergen op Zoom, (Zij waren tóch verder gevaren) dat ze de vluchtweg namen via het Slaak naar de haven van Prinsenland. (23)

Hollare kende wellicht de problemen die ontstonden bij de Spaanse Armada bij totale windstilte. (11) *Hij kon niets beginnen. Buiten enkele plaagstootjes kon hij alleen maar afwachten en hopen dat het 'wonder' zou gebeuren en dat*

achterkant van de Spaanse vloot openden. (11) (14)

De Zeeuwse schepen, die vaak al roeiend werden voortbewogen, kregen vrij spel aan de achter- en zijanten van de Spaanse oorlogsbodems en schoten regelmatig een Spaans schip de diepte in. Hoewel gezegd moet worden dat ook de Spaanse soldaten zich aanvankelijk niet onbetuigd lieten en behoorlijk partij gaven. De strijd ging op en neer en een werkelijke winnaar was toen nog niet te onderscheiden, hoewel dat in het vervolg duidelijker werd door een niet te voorspellen toevalligheid. (23)

De wisselende strijd duurde voort tot middernacht, want het was toevallig nog

volle maan ook. Doordat na 12 uur 's nachts, 13 september, een dichte mist opstak raakten de Spanjaarden helemaal gedesoriënteerd en raakten in volledige paniek. Hun ijkpunt, de lantaren van hun vlaggenschip, werd voor hen onzichtbaar en ze verloren elk gevoel voor realiteit. Grote wanorde en desorganisatie op de Spaanse schepen was het gevolg. (23)

De Zeeuwen, die wellicht wat minder last van de mist hadden en veel meer gemotiveerd waren, gingen echter gewoon door met de strijd en joegen de soldaten en bemanning na elke enterling de stuipen op het lijf en wel zodanig dat honderden Spanjaarden van angst overboord sprongen. Wie niet zelf sprong werd door de Zeeuwen een handje geholpen. Op 12 en vooral 13 september 1631 zijn minimaal 1500 Spaanse opvarenden, zeelui en soldaten, verdrongen en/of gesneuveld. De opvarenden die het geluk hadden dat hun schip tijdens de enterling was vastgelopen op de slikken, konden zich met de grootste moeite redden van een zekere verdrinkingsdood. Hun vrijheid was echter van korte duur. Aan de zeedijken stonden de Staatse soldaten van **fort Oranje** en **fort Maurits** hen al op te wachten om ze en masse te arresteren (22)

Wie toen nog het lef had om alsnog te vluchten heeft het waarschijnlijk niet kunnen navertellen. De haat tegen de Spanjaarden was indertijd misschien nog wel intenser dan de haat tegen de Duitsers in de 2^e wereldoorlog?

Wellicht hebben zich nog enkele honderden Spanjaarden door de wanorde, mist en duisternis aan de aandacht van de Staatse soldaten kunnen ontsnappen. U moet zich voorstellen wat de impact was toen duizenden Spanjaarden op de slikken over de reling van hun boot sprongen en hun redding zagen bij het zicht van de zeedijk. Er waren heel wat soldaten uit de genoemde forten aanwezig, maar bij zo'n overvloed moeten er toch een aantal zijn geweest die de 'dans' hebben ontsprongen?

Nadien bleek dat 10 Spaanse vaartuigen waren vernield en 78 schepen geënterd. (22) Over het verlies aan Staatse vaartuigen en bemanning geen enkel bericht.

Graaf Jan van Nassau-Siegen wist over de Zeeuwse slikken te ontkomen en dat leverde hem direct de spotnaam op als **Jan de Mosselvanger**. (14)

Volgens een beschrijving van M.G. de Boer is hij met enkele hoge officieren dwars door de door de al vechtende oorlogsvloten gevaren (volgens beschrijvingen om zijn soldaten aan te moedigen) maar dit doende met maar één intentie; Weg van hier en verdraaid, die laffe vlucht is hem en zijn kornuiten nog gelukt ook. Na drie uren aan de riemen te trekken zijn zij te Dinteloord gearriveerd waar zij werden opgevangen door hun Spaanse medestanders. Echt hartelijk zal die ontmoeting niet geweest zijn, vermoed ik? Héél veel spotliedjes zijn nadien over deze laffe daad van graaf Jan van Nassau-Siegen in de Nederlanden geïntroduceerd. De vlucht van Graaf Jan was des te opvallender toen hij bemerkte dat zijn vlaggenschip op een gegeven moment buiten de 'hitte' van de directe strijd viel en hij weer terug aan boord wilde komen. De dienstdoende stuurman/kapitein van zijn schip vond echter zijn handelwijze zodanig stuitend dat hij niet meer aan boord mocht, wat wellicht achteraf zijn leven zou redden? (23)

De Oranjes zullen niet écht blij zijn met deze dissonant in hun familie, hoewel hij tot de uitzonderingen behoort. Uiteindelijk deed graaf Jan wat menselijk is:

Het feit dat graaf Jan voor de zoveelste keer zijn nederlaag moest erkennen bij zijn neef Frederik Hendrik is hem door die vlucht bespaard gebleven. (23)

Ruim 4000 krijgsgevangenen werden rond 't Slaak gevangen genomen, die nadien opgesloten werden binnen de wallen van het verdrongen stadje Reimerswaal, waarna ze waarschijnlijk opgenomen werden in het leger van Frederik Hendrik? (14)

Het is aan te nemen dat de meeste Spaanse vaartuigen in 't Slaak richting het Zuidoosten zijn afgedreven en zijn mogelijk de meeste Spaanse huurlingen op de Nieuw-Vossemeerse en Heense slikken in de boeien geslagen.

De duizenden gevangenen die op de slikken van Nieuw-Vossemeer en De Heen werden gearresteerd smeekten de Staatse soldaten op hun knieën om 'Quartier'. Als het quartier door de leiding werd toegekend mochten ze blijven leven. Zoniet, dan werden ze ter plaatse afgeslacht. Op bevel van Frederik Hendrik moesten de gevangenen echter blijven leven. (22)

Hij had andere plannen met hen. Het waarschijnlijke tekort aan huurlingen moet hem op het idee hebben gebracht om het leven van de krijgsgevangenen te sparen en 'om te scholen' tot betrouwbare soldaten van het Staatse leger. Uiteindelijk maakte het de huurlingen niets uit voor wie of voor wat ze vochten, als ze maar overleefden en de kost konden verdienen voor zichzelf en hun familie.

Het 'Quartier' werd echter in die jaren vrijwel nooit toegekend. Na een veld- of zeeslag waren moordpartijen bij de overwonnenen de gewoonste zaak van de wereld. De lijken liet men na de slachting waarschijnlijk gewoon liggen. Het is aan te nemen dat de plaatselijke bevolking zich nadien niet onbetuigd liet om de lijken volledig te 'strippen'. Wat er daarna met de lichamen gebeurde is onbekend, maar het vermoeden bestaat

dat Moeder Natuur daarna de rest moet hebben opgeruimd. Hoogstwaarschijnlijk hadden aaseters na het moordfestijn voorlopig genoeg te eten.

Overigens moet nog worden opgemerkt dat over de verliezen aan de Staatse kant in geen enkele beschrijving met één woord wordt gerept, zoals dat ook gebruikelijk is in de huidige oorlogsvoering en waarom zouden ze ook. (22)

Slechts 2 vaartuigen van de Spaanse Armada, met o.a. **Markies van Aytona** aan boord, wisten te ontkomen en contact te leggen met het Spaanse landleger. Ongetwijfeld moet dit gigantische succes van Hollare en zijn kompanen hebben bijgedragen aan de vrede van Munster in 1648 bij het einde van de 80-jarige oorlog. (11) (14)

Voordat echter die ontzaglijke hoeveelheid krijgsgevangenen naar Reimerswaal werden vervoerd, werden ze

vooralsnog via Steenberghe naar Bergen op Zoom gebracht en dienden allerlei kerken en overheidsgebouwen tot voorlopige gevangenissen. (19) (23) *Het moet in dat jaar een organisatie van jewelste geweest zijn om rond de 4000 soldaten, officieren en bemanningsleden voorlopig onder de 'pannen' te krijgen.*

De bestuurders van Bergen op Zoom vonden het 'bezit' van zo ontzettend veel Spaanse gevangenen, waaronder veel officieren en Spaanse hoogwaardigheidsbekleders, een zodanig bezit dat ze die te gelde wilde maken. Een uitwisseling van een bepaalde Spaanse persoonlijkheid of hoge officier naar Spanje kon veel geld in het laatje brengen was hun gedachtegang. Frederik Hendrik maakte echter aan die Bergse aspiraties een abrupt einde; Alle gevangenen

moesten in groepjes van 40, onder begeleiding van één gewapende Staatse soldaat, naar Reimerswaal worden gebracht en dat gebeurde. Daar werden ze bewaakt door een aantal Staatse soldaten en kwam van tijd tot tijd een boot met proviand op bezoek. (23)

Over het verdere verloop van de massa krijgsgevangenen bestaan verder geen gegevens.

De buitgemaakte, nog varende Spaanse schepen werden vooralsnog naar de haven van Bergen op Zoom en Steenberghe gebracht. (22)

De admiraliteit van de provincie Zeeland had Frederik Hendrik nog het voorstel gedaan om de gevangen genomen soldaten, officieren en bemanning "De voeten te spoelen". M.a.w. stuk voor stuk om te brengen. Dit voorstel ging Frederik Hendrik echter te ver omdat hij, zoals gemeld, andere plannen met de krijgsgevangenen had en vooral ook omdat dit barbaars gebruik al in 1629 officieel was afgeschaft. (22) (23)

Let wel, officieel! In de praktijk duurde het nog wel tientallen jaren zonet honderden jaren eer een krijgsgevangene, als krijgsgevangene werd behandeld.

Bij de 'Voeten Spoelen' werden de tegenstanders op zee zonder meer over boord gekieperd en om eventueel het zwemmen te voorkomen werden o.a. de handen aan de voeten gebonden. Op het vaste land had men allerlei andere manieren ter beschikking om de krijgsgevangenen zo wreed mogelijk aan zijn eind te brengen. Er zat echter één restrictie aan het uitmoorden van die ongelukkigen; Er mochten geen kruid en kogels aan verspild worden. U kunt zelf wel iets bedenken hoe zo'n lynchpartij in zijn werk ging!

Overigens moet nog worden vermeld dat het Spaanse landleger, na de voor hen fatale slag in 't Slaak, de bezetting van de West-Brabantse steden en dorpen heeft opgeheven en zich heeft teruggetrokken naar hun kazernes in de regio Antwerpen. Meer in het bijzonder naar Eekeren. (14)

Soms wordt een veld- of zeeslag gewonnen of verloren door het noodlot of door een toevalligheid en die toevalligheid was zeker aanwezig bij de slag in 't Slaak op 12 en 13 september 1631. Niet alleen de totale windstilte speelde de Spanjaarden parten, maar zeker ook de opkomende dichte mist. Tijdens die mist in de nacht van de 13^e september hebben waarschijnlijk de meeste moordpartijen plaats gevonden?

Van restanten van verschillende Spaanse oorlogsbodems heeft men indertijd bruggen gelegd over de Eendracht en de rest van de nog varende platbodems, inclusief de 188 buitgemaakte kanonnen, munitie en nog een heleboel andere materialen werden in triomf naar Dordrecht gebracht. (11) (14) De verplettering van de Spaanse Armada in 1631 maakte zo'n indruk bij de familie

van Frederik Hendrik, dat zelfs zijn vrouw, Amalia van Solm, de enorme buit in Dordrecht kwam bekijken.

Er waren o.a. schepen bij die volgeladen waren met bier en met vaatjes buskruid. Er was zelfs een schip bij waarin 10 paarden waren gestald en verder waren de buitgemaakte schepen volgestouwd met planken, balken, affuiten, gereedschappen, landbouwmaterialen en noem maar op. In feite had de gehele operatie de Spaanse schatkist naar

Piet Hein of Heyn (1577-1629)

schatting omgerekend 4.000.000 gulden gekost en dat in die tijd! (22)

De Zeeuwse wateren bleven sindsdien vast in Zeeuwse handen en dat gegeven was wellicht voor het Spaanse bezettingsleger het begin van het einde. (14)

Ondanks het feit dat de zeeslag in 't Slaak in 1631 vernietigend was voor het Spaanse koninkrijk is deze slag redelijk gebagatelliseerd door latere geschiedschrijvers, wat zéér onterecht is. Deze slag, samen met de zeeslag van Duins in 1639, was voor de Spanjaarden waarschijnlijk het sein om er de brui aan te geven. Vooral ook gelegen aan het feit

dat **Piet Hein** in 1628 de Spaanse Zilvervloot overmeesterde en het goud en zilver van o.a. de Inca's naar Amsterdam bracht. Dit feit betekende eigenlijk het bankroet van de Spaanse regering, maar met de moed der wanhoop heeft men na 1628 nog geprobeerd enige orde op zaken te stellen. Helaas voor het aanvankelijk rijke Spanje. Hun 'spel' was na de Unie van Utrecht in 1648 uitgespeeld. De vrede werd getekend en de 80-jarige oorlog was

Voor de eventuele bewoners van het toenmalige eiland Sint Philipsland was bovenstaande niet van toepassing, gezien het feit dat er in 1631 waarschijnlijk niemand woonde. Het eiland stond dat jaar compleet onder water en dat veranderde pas na 1647 toen de zeedijken werden hersteld of toen pas gemaakt en daarna bewoning ontstond. (20) Het Slaak met zijn slikken en schorren was na 1648 toch een vrij breed water.

Hertog van Parma, pseudoniem voor Alessandro Farnese (1520-1589).

eindelijk afgelopen. Spanje was totaal bankroet en de 'gouden' jaren van de Nederlanden namen een aanvang, want wie heeft in zijn schooljaren niet gehoord van de rijkdom van de **Gouden 17^e eeuw** in de Nederlandse Zeven Provinciën?

Ondanks het feit dat Marinus Hollar, met de roepnaam Marius, een echte Zeeuw was uit Valckenisse en hij totaal geen affiniteit had met Nieuw-Vossemeer is hij in feite toch belangrijk voor het dorp, omdat door zijn toedoen een van de beroemdste zeeslagen uit de 80-jarige oorlog op een steenworp afstand van het dorp heeft plaatsgevonden. Het gebeurde in feite allemaal vlakbij het dorp, want het noorden van de Nieuw-Vossemeersedijk, een stukje Tolsedijk, de Schenkeldijk en de Heensedijk waren de toenmalige zeedijken van het Slaak. (20) Verder dan enkele honderden meters hoefden de inwoners van Nieuw-Vossemeer niet te lopen om de dramatische ontwikkelingen van de Slag gade te slaan.

Vanaf de Schenkeldijk tot aan de zeedijk bij Sint Philipsland bleek het 3,6 km breed te zijn. (laatst met de fiets nagemeten)

Nieuw-Vossemeer wordt in de analen door verschillende geschiedschrijvers aangaande die slag met name genoemd, al was het alleen maar door het feit dat de soldaten van **fort Oranje** en **fort Maurits** zoveel vluchtende Spaanse huurlingen/officieren/bemanningsachterna hebben gezeten en gearresteerd. De straatnaam **Marius Hollarestraat** zou daarom best toegevoegd kunnen worden aan de vele historische straatnaambordjes die al aanwezig zijn.

Het is in deze context niet van toepassing, maar het moet nog gezegd worden dat vóór 1609 bij extreem hoog water het Slaak een binnenzee was die liep tot Steenberg. Pas in 1609 werden de slikken van de huidige Heensche polder ingedijkt en werd de Heensedijk de

zeedijk van het Slaak. (20) Ook de rest van de Nieuw-Vossemeersedijk, dat het herbouwde Nieuw-Vossemeer tegen de Eendracht moest beschermen, werd in dat jaar hersteld.

Het is aan te nemen dat bij het begin van het 12-jarig bestand van de 80-jarige oorlog, 1609, (men dacht dat de oorlog was afgelopen) men snel de bedijkingen en inpolderingen in Zeeland en West-Brabant ter hand nam. Omdat voor die super grote werkzaamheden tienduizenden, misschien wel honderdduizenden dijkwerkers nodig waren, vermoed men dat er dat jaar complete volksverhuizingen tot stand kwamen.

Tegenwoordig met die enorme graafmachines en supergrote vrachtwagens enz. is een dijkproject in een mum van tijd gerealiseerd, maar dat was bijna 400 jaar geleden wel even anders.

Nog in hetzelfde jaar nadat de beroemde slag in 't Slaak plaatsvond werden volgens de annalen zes verschillende zilveren gedenkpenningen geslagen, waarop één ervan het dorp '**Nieuw Vosmaer**' als zodanig staat afgebeeld. Op die afbeelding is te zien dat soldaten met geweren en kanonnen vanuit fort Oranjen (*Oranje*) en vanaf de waterkant van 't Slaak naar de Spaanse galjoenen schoten. (11)

Op de afbeelding van het dorp op de penning, inclusief de toenmalige Kreek, staat een kerkje afgebeeld wat natuurlijk geheel uit de fantasie van de muntmaker is ontsproten. De hervormde kerk in de Voorstraat werd pas ruim 20 jaar later gebouwd (1654) en de 3^e katholieke kerk eeuwen later tussen 1873/1876. Het zij de muntmaker vergeven. Uiteindelijk hoort in elke afbeelding van een dorp een kerkstoren te staan.

Buitendien werd in 1631, na de glorieus

gewonnen zeeslag door Marinus Hollaer van Valckenisse en zijn meedogenloze vrijbuiters, een land/zeekaart gemaakt waarop de bewegingen van de Spaanse Armada en de gedeeltelijke bewegingen van de Zeeuwse vloot tot in detail staan afgebeeld en beschreven. (Er zijn trouwens nog meer van zulk soort kaarten bekend) (22)

De Delta van Zeeland bestond toen veel meer als tegenwoordig uit een complexe hoeveelheid eilanden, eilandjes en nog niet ingedijkte gorzen en slikken, die nadien nog verschillende malen door stormvloed zijn ‘verdrongen’ en/of veranderd. (vergroot of verkleind)

De toenmalige Honte of Hoont (Westerschelde) was zeer smal en ondiep en was door grotere schepen bij eb moeilijk te bevaren. In de eeuwen die

Koning Philips II van Spanje.

volgden is dat door allerlei storminvloeden totaal anders geworden. (14)

Ik ben zo geïnteresseerd in die oude landkaart uit 1631, waar nog zoveel steden en dorpen zijn terug te vinden die heden ten dage nog aanwezig zijn en soms verdwenen, dat je er naar kunt blijven kijken. Alleen in de verhouding, wat betreft afstanden tussen die verschillende plaatsen, klopt in mijn ogen van geen

kanten en dat is natuurlijk te begrijpen. Op satellietfotografie moesten de toenmalige kaartenmakers nog wel een paar eeuwen wachten!

*De huidige Rietkreek werd op de kaart **Scharminckel** genoemd en Nieuw-Vossemeer, dat toch al vanaf 1567 bestond en na 1609 werd herbouwd, staat er trouwens helemaal niet op. Toch een minpuntje, vind ik. Hoewel ik moet bekennen dat het toenmalige dorp van zo verschrikkelijk weinig belang was, dat ze er gewoon niet aan dachten om het dorpje te etsen. Het enige belangrijke waren de forten Oranje, Maurits en Zeeland op het grondgebied van Nieuw-Vossemeer en die staan er natuurlijk wél op. Overigens staan alle fortificaties aan de oost- en westkant van de Eendracht erop geëts.*

In latere jaren werd de behoefte van de bewoners van het eiland Sint Philipsland om een vaste oeververbinding te hebben met o.a. het Brabantse Steenbergens zodanig groot dat er in 1859 dwars door ‘t Slaak een dijk tussen het eiland Sint Philipsland en het vasteland van Brabant werd aangelegd wat de **Slaakdam** werd genoemd. Bovenop de dijk werd een pad aangelegd die aan de Zeeuwse kant was verhard met grind en aan de Brabantse kant bestraat met klinkers. Door de veel te geringe hoogte van de dijk werd de weg en de dijk in de tientallen jaren nadien regelmatig bij stormvloed vernield en onbruikbaar gemaakt. De bedijkingen en inpolderingen van ‘t Slaak met zijn slikken gingen echter vanaf het 2^e kwart van de 19^e eeuw gewoon door en wel zodanig dat er in 1884 een definitieve verbinding tussen het eiland Sint Philipsland en Noord-Brabant tot stand kwam. (19) (20) De weg tussen Sint Philipsland en Steenbergens was aanvankelijk verhard met keislag, maar werd in 1935 veranderd in een betonweg. Er zijn nog steeds delen van die oude betonweg in gebruik.

Een polder en een weg werden aan de slimme en niet van supergeluk gespeende admiraal **Marius Hollare van Valckenisse** vernoemd.

Hollarepolder en **Hollareweg** op het eiland Tholen in de buurt van Sint-Annaland. Wellicht zijn er in deze

contreien nog meer herinneringen aan Hollare aanwezig?

Tot slot wil ik er nog aan toevoegen dat van die beroemde slag in het Slaak, wellicht een keerpunt in de 80-jarige oorlog, zodanig weinig bekend is dat men o.a. moet afgaan op gravures uit die tijd. Een échte geschiedbeschrijving bestaat niet en wat er van is, is héél summier. De geschiedkundigen die ik heb gesproken en de archieven die ik heb nageplozen hebben mij allemaal iets verteld, maar de absolute waarheid wist niemand mij te vertellen. De insiders, die de Slag hebben meegemaakt, hebben nadien verzuimd iets te noteren.

Wellicht is het gegaan zoals hierboven beschreven, maar helemaal zeker is dat niet. Na allerlei beschrijvingen met elkaar vergeleken te hebben, die nog al eens van elkaar afweken, moet het in mijn gedachten zo gegaan zijn. Ondanks dat gegeven was het voor het dorp Nieuw-Vossemeer een zodanige gebeurtenis dat het voor deze en gene een hoogtepunt in zijn roots moet zijn geweest. Het kan best zijn dat een of meer van de voorvaders van de huidige bewoners getuige is geweest van de Slag in ‘t Slaak op 12 en 13 september 1631.

*Een van de families, die na onderzoek, toen al te Nieuw-Vossemeer vertoefde is de protestantse familie **Ten Hove**. Het vermoeden bestaat dat die familie al vanaf rond 1609, na de tweede inpoldering van de Nieuw-Vossemeerpolder, te Nieuw-Vossemeer woonachtig was en daarmee tot een van de oudste families van het dorp behoort? De voorvader van de familie Ten Hove kwam uit Duitsland. In de provincie Groningen verbleef hij enige tijd en is daarna naar het zuiden vertrokken om zich in te zetten als dijkwerker. Nadat de Nieuw-Vossemeerpolder was ingedijkt en de polder in gebruik genomen is hij hier blijven ‘hangen’ door het vele werk dat vrijkwam in de landbouw. Heden is de familie nog in het dorp aanwezig.*

Noten

4	Gegevens uit de bevolking te Nieuw-Vossemeer
11	Artikelen uit Geschiedkundige Kring ‘De Waterschans’ door A.M. Bosters
14	‘Wikipedia’, wereld encyclopedie
19	J. Kempeneers te St. Philipsland.
20	Prof. Dr. J.M.G. Leune te Capelle a.d. IJssel.
21	Land- en zeekaart uit het najaar van 1631.
22	J. van Beylen, 17 ^e eeuwse schrijver/historicus van ‘Nieuwskaarten’. (De eerste kranten)
23	M.G. de Boer, ‘De slag op het Slaak’.

Overzicht van het kerkelijk leven te Sint Philipsland in de 20ste eeuw, deel 3

In onze vorige Cronieke heb ik toegezegd deze keer iets over de Hervormde Kerk te schrijven. Aan het begin van de 19de eeuw kwam er in de Nederduits Gereformeerde Kerk, toen dé Protestantse kerk van Nederland, steeds meer invloed van stromingen die een vrije uitleg van de Bijbel voorstonden. Tevens probeerde de regering greep op de kerk te krijgen. Er werd in deze kerk een reglement opgelegd dat de 'Dordtse Kerkorde' moest vervangen, die de kerken sinds 1618 hanteerden. Deze ontwikkeling leverde protest op door het hele land dat tot uitbarsting kwam in 1834. In dat jaar scheidden een aantal kerken zich af van de Nederlandse Hervormde Kerk. De beweging ontstond in het Groningse plaatsje Ulrum, waar onder leiding van dominee Hendrik de Cock een grote groep mensen uit de kerk stapte. De Hervormde kerk schorste ds. De Cock omdat hij openlijk en fel kritiek had op de praktijk van het kerkelijk leven en de - zijns inziens - verwatering van de Bijbelse leer. De gemeente van ds. De Cock was het niet met deze schorsing eens. Protesten daartegen had geen effect. Daarom scheidde de gemeente zich zelf af van de Nederlandse Hervormde Kerk. Was het in Groningen ds. De Cock die de afscheiding voorstond, in Zeeland werd deze voorgestaan door ds. Huibert Jacobus Budding. Deze onrust in de Hervormde kerk verspreide zich over een groot deel van Nederland. Zij die de Hervormde Kerk verlieten, werden de 'Christelijk Afscheiden Gemeenten' genoemd. Op Flupland kwam Budding bijstand verlenen aan een gezelschap dat al enige tijd bijeen kwam in het huis van Adriaan Kunst.

Dhr. H. Florijn die in 1984 honderd vijftig jaar terugblikte op de kerkgeschiedenis van Sint Philipsland gebruikt als bron de schrijver van de levensgeschiedenis van ds. P. van Dijke. *"het waren eenige weinige vrome mensen" die daar "bij het gemis Ener zuivere prediking van Gods Woord" vergaderden. "Arbeiders" en*

in de verboden bijeenkomsten vooring, bij te staan in de bediening van Woord en Sacrament. Het gebeurde op de boerderij die Pieter van Dijke van zijn tante Adriana van Dijke-van Oeveren bij voorkeur had geërfd. Hij maakte daar gebruik van. Van 1836 tot omstreeks 1840 was de boerderij de plaats van

"Arbeiders en onkundig" zoals ze werden genoemd, zal niet overdreven zijn. Tien jaar nadat Pieter van Dijke zich aansloot bij het gezelschap komt er bij de gemeente Sint Philipsland bericht binnen met de vraag of ze nu al weten wie de eigenaar van het wachthuisje op de haven is. Dit voor huisvesting van het gezin Smaal. De gemeente heeft na gedaan onderzoek "met geene zekerheid kunnen vaststellen of dat gebouwtje van een particulier zoude kunnen zijn". *"Omtrent het verschaffen van eene woning aan A. Smaal (belastingambtenaar J.K.) zijn wij zeer in verlegenheid, alzoo er op dezen oogenblik geen enkel lokaal ledig is, terwijl de huizen zoo bezet zijn dat in de vorige week een arbeider een soort van huisje of tent in het zoogenaamde Karreveld, even buiten het dorp, heeft opgetrokken, om huisvesting voor hem en zijn gezin te hebben, welke gebouwtje reeds het zevende van die soort, op de genoemde plaats is, en tot de oprichting van hetzelfde gebouwtje hij gelukkig is kunnen geholpen worden"*.

In het Karreveld werd in 1845 begonnen met de bouw van de meest eenvoudige onderkomens voor arbeiders. Later werden de woningen wat verbeterd, maar in het begin was er sprake van onaanvaardbare situaties. Het was laag gebied, met bovengrondse riolering. De geneeskundige inspectie van de provincie voor gezondheidszorg drong er bij de gemeente op aan om maatregelen te treffen. Na de eeuwwisseling werd tot 1910 verder gebouwd onder de Zuiddijk en daarna ook nog een rijtje woningen en kleine boerderijen achter de hoek, zoals dat werd genoemd langs de ringdijk van 1682. Dichtbij deze hoek stonden ook een aantal varkenshokken van de mensen uit het Karreveld. Die hadden bij hun woning

Boerderij Bouwlust aan de Zuiddijk.

"onkundig" voegt het Tabellarisch overzicht van de Hervormde Kerk", opgesteld door het Ministerie van Hervormde Eredienst er nog aan toe. 1 februari 1836 telde Sint Philipsland zes afgescheidenen ¹. Bij Adriaan Kunst kwam na enige tijd ook Pieter van Dijke over de vloer. Bij deze boer zouden de bijeenkomsten later worden gehouden in het wagenhuis, zijn woonhuis en in de schuur. Ds. Budding kwam er voor van Walcheren en ds. L.G.C. Ledeboer uit Benthuizen om Van Dijke, die inmiddels

samenkomst van deze gemeente. Het gevolg was dat Pieter in de gevangenis terecht kwam, omdat zijn vrouw Pieterella Marina van Dijke-Mol de proces-verbalen die hij kreeg opgelegd, voor het houden van verboden bijeenkomsten, niet meer kon betalen. Uiteindelijk kregen de Christelijk Afscheidenen vrijheid van prediking en werd oefenaar Pieter van Dijke door ds. Ledeboer op 23 maart 1851 in het volle ambt bevestigd.

geen plaats om een varken te houden. Zelfs om naar het toilet te gaan moest men een straatje oversteken. Het Karreveld werd op een enkele uitzondering na vanaf het begin bewoond door mensen die behoorden tot de afgescheiden gemeente. In 1953 zijn vooral langs de dijk veel woningen verloren gegaan. Wat bleef staan is rond 1970 gesaneerd.

Een volgende scheiding op kerkelijk gebied – nog groter dan in 1834 – vond plaats in 1886. De ‘Doleantie’ werd deze kerkscheuring in de 19de eeuw genoemd. Ze stond onder leiding van ds. Abraham Kuijper. Hij was theoloog, politicus (ARP) staatsman en journalist. Zijn navolgers werden ook wel de “kleine luiyden” genoemd. Wederom moest de Hervormde Kerk een flinke veer laten. De Gereformeerde Kerken in Nederland zagen daarmee het licht. De Dolerenden (klagenden) ongeveer een tiende deel, van de Hervormden die toen uit de kerk stapten gingen zich Nederduits Gereformeerde Kerk noemen. Hierbij moet worden aangetekend dat het grootste deel van de Christelijk Gereformeerde Kerk die zich in 1869 verenigden, zich in 1892 ook aansloot bij de Doleantie. Zij brachten niet minder dan 306 plaatselijke kerken en 120 predikanten mee. De onrust binnen de Hervormde Kerk was daarna nog niet geheel bezworen. Een omvangrijke groep die Kuypers ijveren om het geloof dat Calvijn voorstond onderschreven, verlieten de kerk die ze liefhadden niet, maar wilden deze van binnenuit reformeren. Dat leidde er toe dat binnen de Hervormde Kerk in 1906 de Gereformeerde Bond tot stand kwam. De leden die daar niet mee instemden en in de Hervormde Kerk bleven, werden gezien als modern en vrijzinnigen, die een brug probeerden te slaan tussen de Bijbel en de moderne wetenschap en cultuur. Anders dan de ‘bonders’, legden deze niet de nadruk op kerkherstel. Persoonlijke geloofsbeleving stond bij hen centraal, met de stem van het geweten als leidraad.²

De Afscheiding van 1834, om daar nog even op terug te komen, was klein begonnen maar, verspreidde zich als een lopend vuurtje over het land. Wat zich toen afscheidde bleef in enkele gevallen lang in stand. Ik denk slechts aan de kerk waarin ik zelf opgroeide, de Oud Gereformeerde Gemeente. Tot 1931 bleef

deze gemeente de naam ‘Christelijk Afgescheiden Gemeente’ gebruiken. Maar op verzoek van ds. L. Boone en zijn gemeente gingen ze voortaan bij K.B. verder onder de naam ‘Oud Gereformeerde Gemeente’. Kort voor 1907 had de Fluplandse predikant al enkele keren met ds. G.H. Kersten, die toen nog maar 25 jaar was, gesproken om samen te gaan in één vereniging. Aanvankelijk leek de 46-jarige ds. Boone erin toe te stemmen. Hij bleef vergaderingen bij wonen, maar toen zijn

Kuyper betreffende de veronderstelde wedergeboorte. Kersten volgde sinds 1901 ook al een opleiding voor predikant. Met deze kennis werd hij in 1902 oefenaar van de Gereformeerde Gemeente onder het kruis te Meliskerke en vier jaar later te Rotterdam Centrum Boone ging zich vervolgens schriftelijk verdedigen om te blijven waar hij was. Met de woorden uit Spreuken 24:3, waar staat..... vrees de Heere en de koning; vermeng u niet met hen die naar verandering staan. En met meer andere

Het Karreveld omstreeks 1915.

ambtsgewaad en de psalmen van Datheen, die in zijn gemeente werden gezongen, ter discussie kwamen zat hij met een brok in zijn keel in de pastorie. Als hij ‘gekleed’ naar de kerk stapte, zijn rondje door het dorp deed of naar het tramstation stapte om in andere plaatsen het woord te bedienen, zag hij zichzelf al lopen met een stropdas aan, een hoed op en een vouw in zijn broek in plaats van zijn eenvoudige ambtsgewaad, dat ook ds. L.G.C. Ledeboer droeg.

Ds. G.H. Kersten nam dus het initiatief de kruisgemeenten en de Ledeboeriaanse gemeenten te bundelen tot één kerkverband. Hij boekte succes, maar ds. Boone van Sint Philipsland haakte uiteindelijk af. Was hij met zijn eenvoud en de geringe studie die hij had genoten wel opgewassen tegen ds. Kersten? Van 1899 tot 1902 studeerde deze voor onderwijzer in Den Haag en volgde daarna nog een studie in een bekende school in die stad. Daar kwam hij echter in aanvaring met de leer van Abraham

tekstgedeelten uit de Bijbel wist ds. Boone zich te verontschuldigen om zich met zijn 25 gemeenten in eigen verband staande te houden. Hij wist ook respect af de dingen omdat hij niet vijandig stond tegenover andere kerken. Ondanks dat lukte het ds. G.H. Kersten om in 1907 het grootste deel van de kruis- en de Ledeboeriaanse gemeenten bijeen te brengen, die voortaan de Gereformeerde Gemeenten in Nederland en Noord Amerika werden genoemd.

Boone zag zich in 1930 wederom genooddaakt om ds. Kersten om hulp te vragen. De gezondheid van de Fluplandse predikant was niet optimaal, waar nog bijkwam dat hij geen opvolger had. Hij was er vast van overtuigd dat ds. Kersten en ds. Fraanje hem zouden helpen. Onverwacht kwam hij kort daarop in contact met oefenaar W.H. Blaak, die hem wilde helpen. Opnieuw zag Boone een lichtpuntje om in zijn gemeenten te blijven, maar daar hebben we eerder al over geschreven, dus zullen dat nu

achterwege laten. De gemeente van Boone telde in 1927 1216 leden, in 1941 waren het er 1150. Een betrekkelijk kleine groep scheidde zich toen toch van Boone af. Ze kerkten eerst in een woonhuis, daarna in een café in de Voorstraat dat leeg stond. Het bleek haalbaar te zijn om op een andere plaats in de Voorstraat twee oude panden te kopen en daar een nieuwe kerk te bouwen. Dat gebeurde in 1939. Als afdeling van Tholen werd de Fluplandse Gereformeerde Gemeente toen

leer van het 'aanbod van genade'. Uit protest verlieten enkele predikanten de synode waaronder de predikanten Aangeenbrug, Van de Ketterij en Mallan. Dr. Steenblok volgde hen. De scheuring in de Gereformeerde Gemeenten was een feit. De Gereformeerde Gemeenten synodaal, zoals de eersten worden getypeerd telden in 2009 in Nederland 158 gemeenten, 57 predikanten met in totaal 104.281 leden en doopleden. Het nieuwe kerkverband ging Gereformeerde

Ds. Kersten begon te Rotterdam met een opleiding voor predikanten. De overige verbanden, die hun kandidaten geen opleiding voor theologie konden laten volgen, moesten een andere oplossing zoeken. Soms ontrok een predikant, die gestudeerd had, zich aan zijn kerkverband en sloot op verzoek bijvoorbeeld aan bij de vrije- of synodale Oud Gereformeerden.

Soms werd ook wel eens een oefenaar of lerend ouderling, die voor godsdienstonderwijzer had geleerd in de Hervormde Kerk, toegelaten tot de volle bediening. Daarover besliste de classis of synode die in vergadering bijeen kwam. Op grond van de kerkorde was er ook een mogelijkheid voor niet-gestudeerden om toegelaten te worden tot het predikambt. Dat was voor hen niet zomaar een baantje om er klakkeloos in te stappen. Er werd namelijk van zo'n persoon nog al het een en ander verwacht. Het is mogelijk op grond van artikel 8 van de Dordtse kerkorde 1618-1619. Voor hen die de inhoud hiervan niet kennen zullen we het voor alle duidelijkheid even noemen:

“Men zal geen schoolmeesters, handwerkslieden of anderen, die niet gestudeerd hebben, tot het predikambt toelaten, tenzij dat men verzekerd zij van hun singuliere gaven, godzaligheid, ootmoedigheid, zedigheid, goed verstand en discretie, mitsgaders gaven van welsprekendheid. Zo wanneer dan zodanige personen zich tot de dienst presenteren, zal de classis hen (indien het de synode goedvindt) eerst examineren, en naardat zij hen in het examen bevindt, hen een tijdlang laten in 't privé proponeren, en dan voorts met hen handelen, zoals zij oordelen zal stichtelijk te wezen”.

Werden ze toegelaten dan ontvingen ze van een of twee daarvoor aangewezen predikanten een aantal lessen. Nadat deze personen enkele jaren in de gemeenten waren voorgegaan werden ze op de Synode geëxamineerd. Zo voorzien deze gemeenten zich nu nog wel van predikanten. Onder deze voorwaarde zijn er in de 20ste eeuw en tot nu toe nogal wat predikanten in de kleinere kerkverbanden toegetreten. Landelijk gezien weten deze het aantal leden redelijk op pijl te kunnen houden. Ondanks dat moeten we constateren dat verdeeldheid binnen de verbanden en het verlies van jonge leden in deze kringen problemen gaat opleveren. Op politiek en maatschappelijk terrein lijkt samenwerking met andere kerkverbanden mogelijk. Men deelt de

geïnstitueerd. Naar het café, waarin vooraf werd gepreekt, kreeg deze kerk

De Voorstraat met de Nederlands Hervormde Kerk omstreeks 1910.

meteen in de volksmond de naam “De Kroon”. Vandaar dus de daling van het ledenaantal bij de Oud Gereformeerden. Op donderdag 25 april is ds. L. Boone te Sint Philipsland overleden.

In 2007 werd landelijk het 100-jarig bestaan van dit kerkverband van de Gereformeerde Gemeenten herdacht. Ik hoorde toen een al wat oudere dominee in de kerk op Flupland zijn preek zeggen: “als we terugblikken wat er is gepasseerd is er geen reden om de vlag uit te steken. En ziende op de wereldgelijkvormigheid in onze gezinnen en onze kerken is er geen grond om er trots op te zijn”. Kort maar krachtig. Hij ging weer verder met de preek. Met terugblikken doelde hij op de trieste gebeurtenis van 1953. Op de Generale Synode van 1953 werd er scherpe kritiek geuit op dr. C. Steenblok als docent van de theologische school. De kritiek betrof het eenzijdig geven van onderwijs in de geloofsleer aan de studenten, met name in betrekking tot de

Gemeenten in Nederland heten. In 2009 telden deze 21.968 leden en doopleden.

Op zaterdag 6 oktober 2007 hield ds. M. Golverdingen predikant van de Gereformeerde Gemeenten een kerkhistorische lezing te Dordrecht waarin hij de ontslagprocedure van dr. Steenblok onzorgvuldig en zelfs onwettig noemde. Ds. F. Mallan, inmiddels emeritus predikant van de GGIN (uitgetreden) en enige ooggetuige van deze geschiedenis, is blij met de uitkomst van het historisch onderzoek in opdracht van de commissie kerkelijke eenheid en verscheidenheid van de Gereformeerde Gemeenten naar de gebeurtenissen van 1953 'het eerherstel van dr. Steenblok'. Maar ziet dat er "tot op heden geen mogelijkheid is om nog weer tot hereniging te komen". De voorgangers in de GGIN vrezen vooral voor een 'rechtzinnigheid zonder zielsbeleving' en 'een hogere mate van wereldgelijkvormigheid' ³.

kansel om een tijdrede voor bijvoorbeeld de S.G.P. te houden. Bij voorkeur worden dan predikanten uit breder verband verzocht. Hetzelfde geldt voor Mbumazending, Gereformeerde Bijbelstichting, gehandicaptenzorg en ouderenzorg. Er wordt, vooral nu de Hersteld Hervormde Kerk in beeld gekomen is, in deze organisaties kerkelijk nauw samengewerkt. Vooral binnen de Gereformeerde Gemeenten zou het worden toegejuicht als de verbanden in de rechterflank van de gereformeerde gezindte de handen ineen zouden slaan. Predikanten hoort men in hun gebed op de kansel hun wens uitspreken om wat bij elkaar hoort bijeen te brengen. Dat zou in

Vrijwel alle inwoners van het Karreveld waren Christelijk Afgescheiden.

een tijd waarin het christendom wereldwijd door andere geloofsgroepen wordt onderdrukt, en de gereformeerde gezindte, die met haar scholen, die door bepaalde politieke leiders naar de rand van de samenleving wordt gedreven, niet alleen een vurige wens, maar nog eerder een bittere noodzaak zijn. Maar het verschil van mening over de leer en de onenigheid binnen de verbanden en in gemeenten, lijkt het gescheiden optrekken meer te bevorderen dan te beperken.

Staatskerk

Eerder heb ik iets geschreven over de Oud Gereformeerde gemeente, de Gereformeerde gemeente en de Gereformeerde Kerk op Sint Philipsland en Anna Jacobapolder. Steeds heb ik dat gedaan in het kader van het jaar van het religieus erfgoed, zoals 2008 werd genoemd. Daarom wil ik in deze aflevering iets voor u neer leggen dat betrekking heeft op onze plaatselijke Hervormde Kerk. Zij is de oudste.

Daarom kijken we even terug naar het ontstaan van deze landelijke kerk en in breder verband naar het verloop van de plaatselijke Hervormde Kerk die kort na de nieuwe bedijking van 1645 van de grond kwam. Ik hoop dat historisch verantwoord in verhaalvorm voor u neer te leggen. Vaak werd de Nederlandse staatskerk aangeduid als de Gereformeerde Kerk die is ontstaan in de stad Emden. Deze roemrijke stad in Oost Friesland behoort nu tot de Bondsrepubliek Duitsland. Uit de Nederlanden vestigden duizenden protestantse vluchtelingen zich in Emden om in deze sinds 1544 Protestantse stad de wrede vervolgingen door de Hertog van Alva te ontlopen. De onafhankelijke status duurde tot 1744, toen de stroom en de loop van de rivier de Eems zich plotseling wijzigde. In 1806 kwam de stad wederom in Nederlandse handen. Dat duurde maar heel kort. Na vier jaar kwam de havenstad in Franse handen.

In 1866 viel ze in handen van de Pruisen, die toen al een groot gebied van het huidige Duitsland in handen hadden. De Grote Kerk van Emden, wordt ook wel (in het Nederlands) de “Moederkerk” van het Calvinisme genoemd. Aangeduid als de “Gereformeerde Kerk”, werd ze later ook “publieke kerk van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden” genoemd. Tijdens de Franse overheersing van 1785-1816 hield ze officieel op ‘publieke kerk’ te zijn. Daarna kreeg ze een bij nieuw reglement van koning Willem I de naam: “Nederlandse Hervormde Kerk”. Landelijk is op 1 mei 2004 deze kerk met de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Evangelisch Lutherse Kerk opgegaan in de Protestantse Kerk in Nederland (PKN). Plaatselijk behoort de Hervormde kerk te Sint Philipsland tot de Gereformeerde Bond.

Archief

Als verheugend feit kan vermeld worden

dat het archief van de plaatselijke hervormde gemeente van kort na het samengaan van Tholen en Sint Philipsland is ondergebracht in het gemeentearchief van Tholen. Het wordt nu goed bewaard. Jammer dat de oudste delen van de kerkenraadhandelingen in de eeuwen hiervoor zijn aangetast door vocht. Eerst in 2006 begon ik met het transcriberen van het eerste deel van de kerkenraadhandelingen 1656-1677. Het is een tijdrovend werk. Ik hoop dat er tijd en lust aanbreekt om verder te gaan of dat anderen gevonden zullen worden die kunnen helpen om dit karwei af te maken. De eerste bladzijde van dit eerste actaboek is zwaar beschadigd. Toch heb ik er de eerste gegevens van kunnen transcriberen: “Den 13 december 1656 is bij de Edel Mogende heeren Staten van Zeeland geconsenteert tot het beroepen van een Predicant op Philipsland. Den 2 January 1657 is bij de Classis van Tholen ende Bergen op Zoom door het instantelijk versoeck der ingesetenen van Philippusland vercoren D. Daniel Ketelaer, sijnde doen predicant tot Putte en Hubergen, tot den ordinaren dienst in Philippusland. Den 21 ditto (january 1657) is Mr. Daniel Ketelaer, na zijn drye onverhinderde proclamatie in den dienst van Philippusland bevestigd door Mr. Henricum Heynsbergen predicant van Annelant”. Op deze bladzijde wordt dus vermeld dat de kerk op Sint Philipsland op 21 januari 1657 haar eerste predikant ds. Daniël Ketelaer kreeg. Op 3 mei 1657 werd door hem, met nog drie predikanten van de Classis een kerkenraad benoemd. Meer is van deze bijeenkomst niet bekend omdat het overig gedeelte van de bladzijde is vergaan.... Niet zo erg, want in het vervolg worden deze functionarissen genoemd. We kunnen ons rijk achten dat er veel documentatie is over Sint Philipsland in de vorm van plaatselijke- en kerkgeschiedenis.

De bevolking

We gaan nu even kijken waar de bewoners van het nog zo kleine dorp op zondag bijeenkwamen. Het was in het begin een klein groepje. En bovendien, er waren in het begin ook nog Roomse mensen, die overigens wel bezoek kregen van de kerkenraad en de dominee. Ze werden ook gevraagd om iets in de offerbus te stoppen. In de bedijgingsvoorwaarden was een plaats voor de kerk en het kerkhof ter grootte

van 1 gemet (4000 m²) afgezonderd. Het zou echter nog tot 1668 duren voordat op het einde van de Voorstraat, een nieuwe kerk in gebruik kon worden genomen. Vanaf het moment dat zich een aantal mensen op het eiland ging vestigen werd naar een noodvoorziening uitgezien om godsdienstoefeningen in te houden. Bij de buurgemeenten en de Classis werd er ook op aangedrongen om nu en dan eens een predikant of proponent op het eiland te laten preken. Aanvankelijk was dat een zeldzaamheid. Bespraakte mannen of vrouwen, die hun verantwoordelijkheid voelden, zullen op zondag elkaar toen in een huiskamer of een andere ruimte hebben gesticht. De plaatselijke functionarissen bleven in de jaren daarop echter aandringen om het gemeentelven invulling te geven met het regelmatig voor laten gaan van een predikant. Een dorp zonde predikant en schoolmeester, al was het maar in deeltijd, zou toch een eerste vereiste zijn geweest. De Classis en buurgemeenten hadden de handen vol om het kerkelijk werk in het dorp op orde te houden. Uit het citaat van het eerste blad van de notulen weten we dat eerst in 1657 door ds. Daniël Ketelaer met drie collega's uit de Classis Tholen en Bergen op Zoom een kerkenraad werd benoemd. Tegelijk met de bevestiging van de predikant is door de Classis ook de eerste voorlezer, tevens schoolmeester Theodorus Gen benoemt. Nadat de Ambachtsheer had kennis genomen van de "behoorlijke attestatie zijns levens" is hij op 21 januari 1657 in dienst getreden. De ontwikkeling van de jeugd en het gezin kreeg van toen af gestalte. De velden die opnieuw in cultuur waren gebracht lieten steeds betere opbrengsten zien. Van de boerderijen moest de werkgelegenheid grotendeels komen.

De boerderijen

Het dorp was nog heel klein. De bouw van huizen kwam slechts mondjesmaat op gang. Met de boerderijen had men meer haast. De kavels, ik bedoel de stukken landbouwgrond, waren verdeeld. Daarna kreeg de afwatering van de polder eerst de aandacht. Van de Luijsterkreek, die al in het eerste Philippuslandt het eiland van oost naar west in tweeën deelde, werd opnieuw dankbaar gebruik gemaakt. Ook nu werd het weer de hoofdader voor de waterhuishouding van het nieuwe eiland. De suatiesluis van het eerste Flupland was

vrijwel zeker aan de Zuidoost. Op de scheidslijn van de kavels van de huidige boerderijen Bouwlust en Steene Poort, dicht bij de huidige mosseldam ging toen het oppervlaktewater bij eb door de sluisreek naar buiten. Dat is duidelijk te zien op een kopie van een kaart uit 1648. Er staat ook bij dat het "de oude sluis" is. Na de bedijking van 1645 werd in de zuidoosthoek van het nieuwe eiland vier hectare grond afgezonderd voor het nieuwe dorp. Daar konden ze wel een aantal jaren mee vooruit. Het was immers maar afwachten hoe snel zich mensen van buitenaf op het nieuwe eiland zouden vestigen. Dat klopte wel, want zo snel ging het niet met de verkoop van percelen voor woningbouw. Op het einde van de Dorpsstraat, moest van die vier hectare, die was gereserveerd voor het dorp, 4000 m², dus een tiende deel van het dorpsland, worden afgestaan voor het kerkhof en de kerk. Dat stond in de bedijkingvoorwaarden. Er bleef nog een groot stuk grond over. Nog wel zo groot als het huidige nieuwe uitbreidingsplan 'Graefnisse', dat na enkele jaren werd volgebouwd met luxe woningen en appartementen.

Ambachtsheerlijkheid

Het liep na de bedijking van 1645 nog niet zo hard met de aspirant bouwers. Bij de rentmeester van de ambachtsheer kon een verzoek worden ingediend om voor een stukje grond in aanmerking te komen. De grond bleef eigendom van deze heer, die in veel gevallen grootgrondbezitter en kapitaalkrachtig was. Een groot deel van de grond die bestemd was voor woningbouw werd tijdelijk ingeplant met bomen. Dat werd het dorpsbos genoemd. Het duurde op Sint Philipsland bijna 200 jaar voor alle grond in de Voorstraat en de westzijde van de Achterstraat, die eerst Achterweg werd genoemd, was uitgegeven. Aan de oostzijde van deze straat vond slechts op beperkte schaal woningbouw plaats. Gebouwen op de achtererven van de Voorstraat verhinderden dat. Op het achtererf van de woningen van ds. Pieter van Dijke en zijn broer Abraham werd in 1871 de kerk van de Oud Gereformeerde Gemeente gebouwd. Het dorp telde rond 1860 circa 650 inwoners. Om elk gezin woonruimte te bieden, werd haast elk huis door twee gezinnen bewoond. Het laatste kaveltje aan de westzijde van de Achterstraat werd

door de ambachtsheer in 1859 uitgegeven aan Lena Reijngoudt, de weduwe van Hendrik Walpot. Lena was niet op haar mondje gevallen. De rentmeester wilde dat haar woning zou worden gebouwd door de meester timmerman, die de woningen ernaast ook had opgezet. Ze had daar wel een robbertje stoeien met de rentmeester voor over om dat ongedaan te maken. Lena stond haar mannetje. Zoals hij het wilde moest ze het niet. Haar eigen zoons konden best zelf een huis bouwen en timmeren. De brief die Lena naar de ambachtsheer schreef kwam ik in het archief van de ambachtsheerlijkheid te Middelburg nog maar kort geleden tegen. Op die vrouw komen we nog wel eens terug. In de stormnacht van 1 februari 1953 ging de woning die Lena Reijngoudt in 1859 door haar zoons liet bouwen met de stormvloed ten onder. Bewoner was toen Jan Joppe en zijn drie zoons Jacobus, Adriaan en Leendert.

De Kerkshuur

Nadat in het voorjaar van 1645 de dijk was gesloten, werd op 30 juni van datzelfde jaar de verkaveling van de gronden vastgesteld. Zo'n 550 hectare grond was er door de eigenaars te verdelen. De eerste bewoners van de hofsteden, hadden uiteraard behoefte aan vakbekwaam dienstpersoneel. Het opnieuw bedijkte land, dat van 1532 tot 1645 met de zee gemeen was geweest, moest weer in cultuur worden gebracht. Vooral de waterhuishouding was erg belangrijk. Kleine ondiepe greppels waterden uit in grotere, die op hun beurt weer naar de gezamenlijke watergangen van de polder werden geleid. Drainage kende men in die tijd nog niet, maar het nieuwe land moest geschikt worden gemaakt voor de landbouw en veeteelt. De pioniers die in het begin op de zondagen overbleven kregen vrijwel zeker onderdak bij de boeren. Die zullen ook behoefte hebben gehad om kerkdiensten bij te wonen. Zover was men nog niet eens. Anderen zullen zich op zondag met hun huisgenoten buiten het nieuwe eiland hebben verenigd.

In 1992 verscheen de Kadastrale Atlas van Zeeland, deel Sint Philipsland, met daarin het historisch kadaster 1645-1832. Het bleek een unieke uitgave te zijn. Enkele weken na de presentatie was deze niet meer verkrijgbaar was. Veel genealogen visten achter het net.

Een luchtopname van 'tussen de hoeken'. De woningen en boerderijen zijn in 1953 door het geweld van het water verloren gegaan. Deze ringdijk werd in 1682 aangelegd na een doorbraak.

Misschien handig om te weten dat u het historisch kadaster met veel gegevens over de eerste bewoners van het opnieuw bedijkte eiland kunt raadplegen op de website van onze heemkundekring 'Philippuslandt'³. In de inleiding kunt u een voorbeeld lezen over het pand Voorstraat oostzijde nummer 41. Daar werd een van de eerste woningen gebouwd en misschien was er ook al snel een gelagkamer onder dit dak aanwezig. Waar nu het café staat, is spoedig na de tweede bedijking van 1645 een woning gebouwd. Zodra de bouwgrond in het nieuwe dorp werd uitgegeven was Antonij Pieterse van den Eijnde waarschijnlijk de eerste eigenaar en ook de opdrachtgever van deze woning. Na het overlijden van Van den Eijnde in 1653 hertrouwde zijn weduwe, Hendrikje (Hijnderijcxen) Marinus, met Cornelis Hijnderijcxen Pover. Hij was van 1653 tot 1692 schepen (wethouder) van Sint Philipsland. Tevens was hij in het pand actief als herbergier. Of ook Van den Eijnde al herbergier in dit pand was is niet duidelijk. Dat Cornelis Pover hier bier tapte blijkt uit twee schuldbekentenissen uit 1657 en 1675. In het ene geval betrof het een schuld wegens geleverd bier, in het andere geval gaat het over een schuld aan de weduwe van de Rotterdamse brouwer Samuel de Back. In 1659 hing er in de herberg een "armbus". Daarin konden de bezoekers een gift voor de armen stoppen. Povers vrouw behoorde tot de Gereformeerde gemeente, zoals de in 1657 gevormde Hervormde Kerk werd genoemd. Cornelis Pover was nog geen lidmaat, maar stelde wel zijn schuur in dat

jaar ter beschikking. Hij liet deze herstellen om voor de kerkdiensten te kunnen gebruiken. Er werden ramen aangebracht en banken geplaatst. Een eenvoudige kansel werd vervaardigd, voorzien van een zandloper om de preek binnen de gewenste tijdslimiet te houden. Als vergoeding ontving Pover 24 gulden per jaar. De kerkelijke gemeente ontving voor dit onderkomen subsidie van de Staten van Zeeland. De subsidie was heel wat hoger dan de huur, maar dat was reëel. Er moest immers een potje worden opgebouwd voor onverwachte uitgaven. In 1659 ging de schuur nog meer op een kerk lijken door de bouw van een torentje, voorzien van een luidklok.

Ontwatering

Voordat we het kerkgebeuren verder ontvouwen zullen we de eerste bewoners van het dorp, meest de landbouwers, en de ontwikkeling van het eiland proberen na te gaan. De ontwatering werd meteen eenvoudig, maar wel grondig aangepakt. Vanaf de Luijsterkreek bij de huidige boerderij Hollands Hove werd langs de oostelijke zeedijk een wagenbaan aangelegd. Daarnaast werd een tamelijk brede watergang gegraven. Op het eindpunt, waar de Oostdijk in de Zuiddijk over gaat werd in het stukje dijk, dat nu tussen de molen en het huidige praathuisje ligt, een suatiesluis gebouwd. Door het uitstromende water vormde zich buitendijks een sluisreek, die uitkwam in de Mosselkreek, waar deze met het Slaak en de Eendracht samenvloede. Door het uitstromende water werd de 'sluisreek', kunstmatig op diepte gehouden naar het

nieuwe haventje waar de eerste schippers die het eiland aandeden konden afmeren. Het Slaak was toen een belangrijke vaarroute voor de scheepvaart tussen Dordrecht (een belangrijke handelsstad) en Antwerpen. De sluis bij de haven heeft tot 1913 het oppervlaktewater van de Oude Polder en vanaf 1776 ook van de Henriëttepolder naar buiten gevoerd. We zien het windwerk van de sluis hier noch aan de binnenzijde van de dijk. De haven en het kadeterrein werd toen ingrijpend aangepast. De kade werd groter en was van toen af zowel bereikbaar vanaf de weegbrug als vanaf de Zuiddijk, waar kort daarop een betonnen pui met coupure werd aangebracht. Op het kadeterrein konden vanaf deze verbetering meer landbouwwagens parkeren en meer suikerbieten worden opgeslagen. Inmiddels was tussen de boerderijen Steene Poort en Zwarte Schouw aan de binnenzijde van de zuidelijke zeedijk een nieuwe suatiesluis gebouwd en in gebruik genomen.

Wordt vervolgd

Bronnen

- Gedenk der vorige dagen door H. Florijn 1984
- Christelijke Encyclopedie
- Ontstaansgeschiedenis Geref. Gem. in Ned.